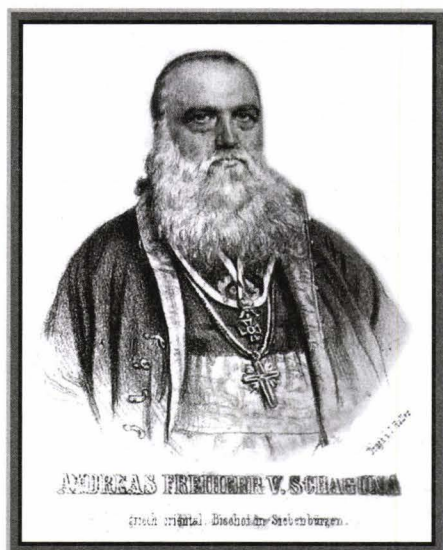

ANDREI ȘAGUNA, SERBĂRILE POPULARE ȘI ÎNCEPUTURILE ETNOMUZEOGRAFIEI ROMÂNEȘTI (1852-1862)

Ana GRAMA

„O epohă noao au răsărit pentru noi românii (...) fiește care nație are drepturi asemenea de a-și păstra și de a-și cultiva naționalitatea și limba și dreptu; (...) se produc alte legi și rînduiri corespunzătoare trebuințelor și spiritului timpului de astăzi”¹.

Andrei Șaguna, ian. 1850

Litografie de R. Theer, tipografia J. Muller.

Reproducere din *Benigni's siebenbürgischer Volkskalender für das Jahr 1861. Hermannstadt 1860*. Biblioteca ASTRA.

Bicentenarul nașterii ierarhului transilvan Andrei Șaguna (n. 20 dec.1808 st.v./1 ian. 1809 st.n., Vicar general în Sibiu: 1846-1848, Episcop al Episcopiei Greco-Ortodoxe din Ardeal: 1848-1864, Arhiepiscop și Mitropolit al Bisericii Ortodoxe din Ungaria și Transilvania: 1864-1873, †16 iunie st.v./28 iunie 1873 st.n.) a prilejuit înmulțirea, diversificarea și aprofundarea cercetărilor *șaguniene*, a vremilor în care el a trăit și a activat. Într-un context specific cum este cel de față, reprezentarea dimensiunilor ierarhului-intelectual și lider-militant național de primă mărime cum a fost nu se poate sustrage încercărilor de a detecta, *întru cunoaștere*, cât mai multe dintre acțiunile sale. Ne gândim mai ales la acelea care l-au plasat în miezul politicilor europene, dar și la acele detalii semnificative pe care le-a avut în vedere de-a lungul a mai bine de două decenii deosebit de bogate în evenimente. Pentru că, în realitate, deși copleșit de chestiuni fundamentale, ce priveau însăși existența neamului și prosperitatea sa, fără doar și poate el nu putea sta departe de fenomenul expomuzeal, de exemplu, care anima o întreagă Europă, sigur, receptând acest spirit în limitele impuse de vremi, de particularitățile spațiilor multietnice central-europene, implicit transilvane, nu în ultimul rând ale fiecărei nații.

Integrarea în acest nou program cultural intra în atribuțiile sale, ca *păstor de suflete*, ierarh al unei eparhii care își stabilea coordonatele noii evoluții tocmai în această vreme. Doar el promisesese, în angajamentul luat cu prilejul sfințirii ca episcop,

Notă. Documentele arhivistice provin din Arhiva Mitropoliei Ardealului. Același text grafiat în originale cu chirilice, dar și cu litere, latinizat, a produs unele inconsecvențe în transliterare/transcriere. Nu am preluat „u” final. În unele cazuri pentru ó și é am folosit „oa” și „ea”.

¹ Arhiva Mitropoliei Ardealului (în continuare AMA), Doc. 9, 1850.

la Carloviț, desfășurată cu doar câteva zile înainte de Adunarea de la Blaj a anului 1848, ca: *pre românii transilvăneni din adâncul lor somn să-i deștept și cu voie cătră tot ce e adevărat, plăcut și bun să-i atrag*". Iar aplecarea spre orice fenomen din perimetrul cultural contemporan era și *bun și plăcut*, slujind *adevărul* și urmărindu-l în toate formele sale de manifestare.

Dacă adăugăm la acestea calitatea sa de prim președinte al extrem de tinerei singure *Asociațiuni* cultural-naționale a românilor transilvani, traseele sale în astfel de împrejurări devin și mai ușor de explicat. Pentru că, deși nu a fost nici inițiatorul, nici cel ce a înfăptuit prima Expoziție românească, cea din iulie 1862 organizată la Brașov - inițiator și organizator principal fiind George Barițiu² -, ca ea să reprezinte ceva important pentru români a fost esențial, decisiv chiar, ca Andrei Șaguna să fie implicat atunci în procesul de pregătire și susținere a acesteia.

Incontestabil, însușirile personale de excepție ale celui mai *european dintre românii* epocii, în același timp *cel mai important român* dintre personalitățile de rang înalt în structurile Europei centrale, au contat mult pentru înfăptuirile din societatea transilvană românească a vremii. *Vremile* însele înregistrau cele mai efervescente schimbări, iar românii s-au plasat în miezul acestora, sigur, doar la dimensiunile pe care le permitea starea materială a unui popor până la reformele postpașoptiste constituit majoritar din iobagi, cu o religie și ierarhi doar *tolerați* până de curând, fără drepturi - măcar teoretice -, fără posibilitatea de a acumula bunuri *clasice*.

La integrarea românilor în sistemul de valori europene a contribuit covârșitor însăși politica șaguniană. Convins de nevoia și obligația românilor de a-și păstra identitatea religioasă și cultural-națională, și dovedindu-se un activist eficient în acest sens, tocmai el a știut cel mai bine în ce măsură această comandă națională, de conservare a ceea ce suntem, nu este o piedică pentru extinderea fenomenului de însușire a noutăților vremii. Pe de altă parte a crezut în afirmația sa, devenită slogan: *O epohă noao au răsărit pentru noi românii* și a luptat mult ca afirmația pe care o conținea în sine să prindă viață, să fie bine valorificată. S-a străduit mereu să depășească obstacole aparent insurmontabile pe care sistemul instaurat în *deceniul absolutist* (1852-1860) le pune în fața reformelor și, măcar în parte, alături de ceilalți, dar în fruntea tuturor, a reușit.

La două luni după înființarea *Asociațiunii*, în chiar ziua Sfântului Ioan, *Telegraful Român*, ziarul pe care episcopul Andrei îl înființase în urmă cu un deceniu (1 ianuarie 1853) scria, informativ-educativ și mobilizator, în pregătirea Expoziției de la Brașov, prilejuită de cea de a doua Adunare generală a *Asociațiunii*: „(...) de vreo câteva decenii încoace s-a început în cetățile mari așa numite e s p o s i t i u n i, adică la locul menit pentru espositiune se trimit din toată lumea și de la toate popoarele tot feliul de obiecte alese care în privința frumuseții, rarității, calității ori a prețului moderat află plăcerea spectatorilor, producătorilor, meseriașilor, industriarilor, neguțătorilor ș.a. și aceste obiecte se espun în privirea publică a tot feliul de oameni adunați din toată lumea și înzăstrați cu cunoștințe de a le putea aprețui³.”

Împrejurări cultural-politice generale și specificități transilvane

Este o certitudine că provocările vieții cărora le-au răspuns inovator popoarele din Imperiul Habsburgic, conlocuitorii noștri transilvani cu deosebire, nu în ultimul rând cele culturale, au fost aproximativ aceleași cu cele pe care le înregistra societatea românească, tangente sau intersectate la nivelul tuturor grupurilor. Cu sau fără un model concret, și în domeniul expomuzeografiei românii au confirmat capacitatea lor de

² Ana Grama, *Demersurile lui George Barițiu pentru organizarea celei dintâi expoziții românești din Transilvania*, în *Revista muzeelor și monumentelor*, 23, 1986, nr.8, p. 50-52.

³ *Telegraful Român* (în continuare TR), 7 ianuarie 1862. Toate citatele care nu poartă o altă indicație provin din această publicație.

a evalua noua modalitate prin care se *pot reprezenta* în fața semenilor și, ca o consecință, de a-și însuși felul în care această modalitate poate fi folosită într-un mod adecvat specificităților lor.

Locul lui Andrei Șaguna în acest spațiu se conturează de-a lungul timpului, pas cu pas și, în unele împrejurări, cu deosebită pregnanță. Vom invoca aici, sumar sau mai extins, doar două episoade din anii 1848 (confirmarea sa ca episcop și revenirea la Sibiu după sfințirea de la Carloviț), prima vizită a împăratului Franz Josef în Ardeal, din anul 1852, și integrarea ierarhului în activitatea a două instituții transilvane preocupate de cercetarea, prezervarea și valorificare patrimoniului muzeal.

1848. Buna imagine a ierarhului român în orașul-centru de reședință al *Guberniului*, dar și al Episcopiei pe care el o conducea, nu în ultimul rând sediu al elitei culturale săsești și românești, cunoaște diverse forme de manifestare chiar pe fondul unor neînțelegeri pe care el le-a avut cu magistratul Sibiului. Colaborarea specială, oficială și personală, amicitia cu unii intelectuali sași sibieni este bine documentată și de cercetătoarea Monica Vlaicu, care, intrând în arhive familiale găsește documente ce atestă astfel de relații⁴. Faptul era previzibil încă de la apariția unor relatări binevoitoare într-o presă cum era cea săsească, care până acum părea a nu fi interesată de problemele *celorlalți*, conlocuitorii fiind programatic ignorați. De altfel, de acum încolo publicațiile vor fi *obligate de vreme* să rețină că *stările lor* sunt legate de ale semenilor lor, cu fire văzute sau nevăzute, mai ales pentru că aceștia se impuneau tot mai vizibil în mediul transilvan prin personalitatea/personalitățile lor.

- Despre oportunitatea alegerii sale se scrie: „Tratat în mod vitreg, acest popor, cu remarcabile calități, se va putea ridica prin propășirea bisericii și a școlii sale. (...) este de cea mai mare importanță pasul pe care l-a făcut guvernul Transilvaniei numind ca episcop un om care posedă talentele, puterea și voința necesară pentru îndeplinirea înaltei sale misiuni. Clerul ortodox a dovedit că înțelege adevăratele nevoi ale poporului și ale bisericii sale, alegând un om pe care și guvernul l-a găsit drept cel mai apt pentru a ocupa acest loc (...)”⁵.

- La intrarea sa în Sibiu, după sfințirea ca episcop, petrecută la Carloviț, ce-i drept acum în condiții de neliniște socială și națională, Șaguna era privit -după 2 ani de păstorire ca vicar general în Sibiu- ca o promisiune/garanție pentru evitarea pericolelor: „După o călătorie la Viena și Carlovitz, episcopul ortodox de la Sibiu, A. Șaguna, este primit la porțile orașului nu numai de români, ci și de sașii din garda națională și de un mare număr de alți cetățeni”⁶.

ÎNTRE TRADIȚII MEREU ÎMBOGĂȚITE ȘI NOUTĂȚI ÎNTRU SALVAREA TRADIȚIILOR

Serbări populare și mulțime de popor românesc.

La vizita împăratului în Ardeal din anul 1852

Din împrejurările verii anului 1852 ne interesează cu deosebire implicarea națiilor din *poporul transilvan al imperiului* în primirea împăratului, într-o egalitate de tratament cu totul nouă, cu prilejul primei vizite a acestuia în Ardeal. Prima surpriză impresionantă pentru *curteni* și *tot poporul* a fost felul în care s-au prezentat împăratului românii, dar și felul cum au fost ei receptați și tratați de către suveran. Din descrierea

⁴ Monica Vlaicu, *Andrei Șaguna și anturajul său german la Sibiu*, în *Transilvania*, Nr. 9-10 (număr aniversar Bicentenarul Andrei Șaguna), 2008, p.3-6, cu ilustrații.

⁵ *Sieb. Bote*, IX, 1848, nr.1 (3 ian.), p.2-3. apud Pervain Iosif, Ciurdariu Ana, Sasu Aurel, *Românii în periodicile germane din Transilvania: Bibliografie analitică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, vol. I: 1778-1840, 1977, 286 p.; vol. II 1841-1860, 1983, 296 p.

⁶ *Sieb. Volksfr.*, V, 1848, nr.24 (9 mai), p.154-155. După aceeași bibliografie.

unui alt ziar decât *Telegraful șagunian*⁷ (care va apărea doar după aproape o jumătate de an) se reține că, pentru a-l întâmpina pe monarh, după sosirea la graniță a principelui de Schwarzenberg, guvernatorul Transilvaniei, împreună cu mai mulți militari și civili *oficioși*, „Preste o jumătate de oră sosi spre același scop și Preasfinția Sa D. Episcop diecesan barone Andrei Șchaguna, petrecută de mai mulți protopopi și preoți”. Ierarhul și „Preoțimea, îmbrăcați în odórele cele pompóse bisericești pe partea arcului [de triumf] de către Banat, iară poporul și tinerimea școlară din satele de prinprejur, pe cea de cătră Ardeal”. Monarhul se dădu jos din trăsură, primi pe principele guvernator, de altfel un apropiat al ierarhului român, apoi chiar el „își îndreptă pașii săi cătră d. Episcop și preoțimea Română”. Cuvântarea omagială rostită de Andrei Șaguna în limba germană, „cu glas răsunătoriu în numele clerului și al poporului Român din eparhia sa” i-a impresionat pe toți. Împăratul a răspuns cuvântării episcopului, a continuat apoi să vorbească acestuia și *îi întreabă de nume* pe preoții din suită. Făcea aceste lucruri cu siguranță pentru că românii îl impresionaseră într-un mod plăcut, dar mai ales neașteptat pentru părerea pe care o avea despre ei. Peste toate, fapt nemaiîntâmpnat în lumea transilvană, abia după aceste conversații cu românii ... împăratul se îndreptă spre nemeșii maghiari.

După două zile de la plecarea monarhului de la Sibiu, în *Registrul de Exhibite*⁸ al Consistoriului ortodox se consemnează nu doar promisiunile cu caracter material-instituțional ale acestuia, ci și un gest mult visat de români, de a fi tratați după statutul lor moral și legal. Pentru că gestul de la graniță se repetă și, din nou, de data aceasta la Sibiu, unde se găseau printre toți ai lor, suveranul „s-a îndurat a lăsa ca să i se prezenteze prin Prea Sfinția Sa Părintele Episcop diecesan fieștecare din P. P. Protopopi și Parohi de față, după nume și dregătorie, îndreptând cătră fiecarele cu cea mai părințească bunătate una sau alta întrebare”.

Baie de mulțime și entuziasm popular s-a consumat cu acest prilej într-o regie de cea mai mare eficiență pentru români, care, iată, nu mai apăreau în fața superiorilor (doar) *cu jalba-n proțap*. Grupul românilor: preoțime, lideri, popor și școlari *din sate* au fost așezați -adevărată punere în scenă de care ierarhul nu era străin- exact așa cum puteau fi mai bine remarcați. Apoi, *a-i întreba de nume* era un semn natural de respect în tradiția populară a românilor, și nu doar a lor, sau unul magistral de atenție din partea oricărui *înalte fețe*.

În alte părți ale Transilvaniei, *cavalerițele grănițare* de pe la Bistrița, *caili muntenești* și *cavalcada muntenilor*, două porții de *balmoș* mâncate cu poftă de împărat făcuseră de asemenea impresie favorabilă asupra poporului, fie și contestată de oficiali.

Că personalitatea liderului Andrei Șaguna a contat enorm pentru ca românii să simtă dimensiunea majoră a locului lor în acest complex, este ușor de dovedit. Chiar dincolo de momentele vizitei împărătești *evoluția procesului conștiinței de sine* a fost reală. Vom evoca doar faptul că din anii 1852-1853 avem numeroase dovezi ale unei adevărate mișcări, aceea de a nu mai accepta, în continuarea unor stări multiseculare, nici un semn al tratamentului jignitor la adresa românilor, invective și acuze false, compromițătoare; până la proteste față de funcționarii locali (notari, de exemplu) se ajunge pentru că aceștia li se adresau preoților români cu...*Mă și Tu!* Andrei Șaguna era garantul *ordinațiunilor* în acest sens⁹, publicate în limba română tocmai în *Foia*

⁷ *Gazeta Transilvaniei* (în continuare GT), nr. 54, 9 iulie [st.v.] 1852, p. 205-206.

⁸ AMA, Exhibite, Nr. Cons. 755, 1852.

⁹ *Idem*, Circ. 509, 9-10 apr. 1852: „Deci, dregătoriile și ofițalii politici vor avea datoria cea mai strînsă ca (...) preoțimea de obște și cu poporul, atît din partea organelor administrațiunii politice, cât și din partea prepușilor comunităților (organele locale n.n.) totdeauna să fie tractați cu cinstea cuviincioasă, ocolindu-se tot ce ar putea [duce] la pricină întemeiată la plînsori (...)”.

Legilor și ar fi o eroare să nu realizăm că și acest fapt era un suport, și un îndemn, pentru afirmarea personalității neamului. Încrederea că au un conducător puternic, pe a cărui înțelepciune și recunoaștere oficială pot conta, era un loc comun, iar teza supremă la care *ei* și *ei* recurgeau întotdeauna era garantarea de către împărat a *egalei îndreptățiri a neamurilor sale*.

La Sibiu, unde împăratul și-a prelungit șederea cu încă o zi față de programul riguros inițial, s-au petrecut și cele mai spectaculoase momente ale vizitei. Este vorba despre *manifestările populare* cu prezentarea ocupațiilor și tradițiilor artistice a patru nații: sași, maghiari, români și țigani, într-o defilare simbolică, în Dumbrava Sibiului, lângă copacul ce se va numi *Stejarul împăratului*. (Fig. 1, 2). Astfel, prezența românilor la manifestările din *păduricea numită Dumbrava* este nu doar o expunere a virtuților artistice -vechi și prea multă vreme neremarcate cum se cuvenea, ori chiar luate în derâdere, ci și o demonstrație națională, cum era și pentru celelalte nații. Acolo, actanți și privitori, românii fac istorie!

Valoarea costumelor naționale, de sărbătoare, ca expresie a *identității neamului în expunere vizuală* pot fi bine studiate în acest context. La acea dată manifestarea în discuție era un simptom al epocii, dezvoltat ulterior sub forme mai evolute până în zilele noastre. Astfel, într-o lume aparent globalizată, în Uniunea Europeană, de exemplu, concurența cu potențial subtext negativ dintre popoare s-a diminuat/a dispărut, dar demonstrațiile și concursurile continuă să existe, propunându-și conservarea formelor trecute în ceea ce au ele pozitiv. În Transilvania, încă din primele decenii postpașoptiste s-a cultivat costumele cu valoare națională, apoi și politică, ne asigură George Barițiu. Toate națiile vor face uz de el, unii aproape în mod agresiv, valorificând ceea ce le este specific, cu scopul mărturisit de a se remarca, a-și manifesta superioritatea, la români de a ieși, eventual, dintr-un con de umbră. Beneficiari ai unor particularități care îi singularizează, vor transforma aceste date manifeste în *legitimații* ale unei identități cu nimic mai prejos decât a celorlalți, *la vedere*, verificată în timp¹⁰ etc. Toate vizitele lui Andrei Șaguna prin sate, ale altor oficialități, până și înmormântările, vor reliefa, prin relatări deja bine structurate în acest sens, că românii, fără a face nimic mai mult decât până acum, beneficiază de buna imagine a *costumului lor de sărbătoare*, ei înșiși conștientizându-l ca pe un act inatacabil. (Fig.3).

Acest sentiment se *întrămează* după *confirmarea* pe care o primesc tocmai de la ... *drăguțul de-mpărat*, în iulie 1852, în Dumbrava Sibiului în împrejurările expuse mai jos.

„**Sibiul.** Tot așteptărăm doar se va interesa cineva de sărbătoarea aceea populară din pădurița Sibiului Dumbrava, ca cel puțin măcar pe cât înfătoșă și reprezenta ea datinile și trăsurile din aerul românesc să ni le împărtășească cineva cu penel mai fin și descriere mai grabnică spre publicare; Însă trebuie să resonăm văzând atâta răceală. Deci, împărtășim pe cât citim și pe cât auzim despre dânsa din persoane demne de credință”.

Manifestarea a avut loc în după amiaza zilei de 25 iulie, stil nou; de dimineață Andrei Șaguna a avut o audiență privată în care a reînnoit „o rugare în numele clerului” (o a treia întâlnire cu împăratul în acele zile). A început cu defilarea celor 4 „națiuni”, cu ceea ce au ele mai reprezentativ, prin fața locului unde era încartiruit împăratul.

¹⁰ Vezi detalii la Ana Grama, *The South-Transylvanian Costume and Society from the second half of the XIXth century*, în: *Portul popular. Marca a identitatii etnoculturale*, Sibiu, Editura „ASTRA MUSEUM”, 2006, p.110-126. Idem, *Dincolo de artă și mai presus de măiestrie – portul popular românesc transilvan*, în: *Studii și cercetări de etnologie*, Sibiu, X, 1996, p. 139-152. Idem, *Începuturile etnomuzeografiei românești transilvane. Preliminarii. Contextul cultural european. Educația pentru prețuirea patrimoniului. Experiențe expoziționale premuzeografice*, în *Muzeul ASTRA. Istorie și destin. 1905-2000*, Sibiu, Editura „ASTRA MUSEUM”, 2002, p.50-58.

(ANEXA 1). În acest cortegiu, „**A treia grupă o făcea țăranul român plugariu. Doi inși procedau** (precedau n.n.) **înainte cu flamure; după dâșii urma un car înfrumusețat cu patru împletituri din păpușoi cu tulei mai mulți de porumb aridicați în mijloc și tras de 6 boi frumoși cu 3 mânători, doi musicanți și un clarinetist; după aceasta jucători români ad călușarii în toată pompa lor, carii trecând între sărituri artificioase pe dinaintea cuartirului înaltului oaspe, dederă o priveliște plăcută, mai vârtos când unul dintre călușari (Colisari) se arbori pe un baston și stete mai multe minute balansându-și trupul cu atâta ghibăcie încât se trase luarea aminte a tuturor privitorilor carii le și urma ca după un ce extraordinariu; de aci urma mai mulți tineri români toți în grupe câte 12-11 părechi. (...)**

După această grupă venea ȝiganii cu simbolele deprinderii și ale obiceiurilor lor. **A 5 [-a] grupă o constituia economii de oi (după S. B. Hirtenvolk) cu berbeci, oi, capre, carră cu produse crude: seu, pei, caș ș.a. (...). Maiestatea sa mearsă de la grupă la grupă și se-ndură a vorbi cu mai mulți din popor.** D. Acsentie (pașoptistul sibian Axente Sever n.n.) îndată ce se înfătoșă înălțatul Împărat puse la cale pe călușari, care așteptau cu nerăbdare de a-și arăta sincera sa bucurie înaintea Domnitorului său, ca să joace înaintea Maiest. Sale. **Era un lucru de minune cum traseră călușarii romani atențiunea privitorilor asupra-și; ear Maiestatea sa afla atâta plăcere încât mai două ore s-au îndurat a privi jocul lor cel încântătoriu.** După ce privi Mai. sa și la jocurile altor naționalități apoi **se-ndură a porunci ca să joace oierii și îndată formară Rășinărenii cu Săliștenii o horă întinsă, în a cărei mijloc steteră berbeci, oi, miei, capre, toate împodobite cu cununi de flori și cu față cătră Împăratul.** O priveliște estraodrinară spre reverința înălțatului oaspe din partea economilor de oi. Aci încă privi Maiest. Sa îndelung cu deosebită plăcere, eară după **aceasta mandă** (ceru n.n.) **Maiest. sa ca fetele împodobite cu cununi de flori care constitua plasa nuntașilor (o ceremonie nuntală era menită anumit pentru ca Maiest. se aibă ocasiune a privi la tradiționalile datine ale românilor) și Maiest. sa privi iuțile și sigurele învățituri ardelenesti, cu poesii și strigări întrecătoare îndelungat.** Era lucru redicătoriu de inimi a vedea poporul român cum nevoia a-și arăta a sa singulară bucurie că s-au învrednicit a vedea în giurul său [pe împăratul] (...). De aci mearsă Maiestatea sa pe balcon și **mai porunci ca să mai joace călușarii romani și cu femeii, care joc încă îl privi Mai sa cu deosebită plăcere (...)**¹¹. (subl. n.)

După înserare, pe la 9 oare, toți s-au retras în oraș.

Să ne închipuim ce *pierdere națională* ar fi fost pentru imaginea românilor numai dacă vremea/timpul n-ar fi fost favorabil acestei serbări! Pe de altă parte, dintr-o astfel de atmosferă entuziastă se deschide un spațiu larg pentru imaginația participanților la manifestări și a celor *prezenți din auzite*, chiar *după surse*, fie și *demne de crezut*.

Ar mai fi de discutat în ce măsură astfel de serbări nu contraveneau normelor bisericești. În înțelegerea acestor raporturi ne poate fi folositor episodul, petrecut în același an (pe care îl vom detalia cu alt prilej), în care Andrei Șaguna dă circulara despre „vornicii la nunți”¹², interzicând preoților să se implice în astfel de manifestări, ei fiind chiar obligați nu doar să le supravegheze, ci să le stopeze. Am observa, succint, că aici „vornicia preoților” se interzice în măsura în care aceasta era dublată de cele mai inacceptabile excese moral-comportamentale. Să adăugăm că unul dintre argumente era chiar posibila defăimare a statutului preoților, a românilor în general, în fața conlocuitorilor sași, și, iată, iarăși, dintr-un spațiu rezervat Bisericii pătrundem într-un al satului tradițional real, amândouă intersectându-se în cel mai firesc mod.

¹¹ GT, 1852, nr. 56, 19 iul., p 213-215.

¹² AMA, 1852, Doc. 139.

În anul 1853, poziția ierarhului e întărită în ochii tuturor de cele trei întâlniri cu împăratul în timpul șederii sale în Sibiu, după conversația de la intrarea în Ardeal, și, mai ales, de *biletul de mână* al acestuia, prin care a fost numit *consilier intim*: „Officiöse. Prea înalt bilet de mână al Majestății Sale c.r. apostolice. Iubite principe Schwarzenberg! Eu dăruiesc episcopului greco-neunit din Transilvania Andrei Șaguna rangul de consiliariu intim pe lângă ertarea tacselor. Sigișoara, 30 Iuliu 1852. Francisc Josif, m.p.”¹³.

Depășirea unor fapte concrete, oarecare chiar dacă erau de mare răsunet, implicit intrarea problematicii *serbărilor populare* în spațiul teoretizărilor, de pe o platformă tot mai bine sistematizată, se va face după doar câteva luni de la acest eveniment. În aprilie 1853 Andrei Șaguna se întorsese din Viena susținut, din nou, de ecoul unui succes acum reconfirmat, și după două săptămâni în *jurnalul său Telegraful Român* începe un serial intitulat „*Serbătorile și serbările populare*”. Ca în orice studiu bine gândit, aici se vorbește și despre interferențele *practicilor păgâne cu creștinismul* și despre *bucuria jocului*, despre *jocuri publice* și *distracțiuni*, întâi la greci, romani, englezi etc., etc. Dar, dacă ai tradiții și nu le cultivi, le pierzi iremediabil! Deci, trebuie să se știe, susține gazeta șaguniană sibiană, că păstrarea identității „se face prin libera dezvoltare a limbei lui, prin păstrarea datinelor și serbărilor lui populare ce le are (...) **smulge-le toate acestea cu puterea de la un popor, desbracă-l de religiunea, limba, portul, datinile și jocurile lui naționale și atunci fii serac, că el a încetat a mai viețui moralicește**”! De la „jocurile cele eroice romane, ținuturile pețirei, ale colăcăritului și stărostitului pe la nuntele țerane, ca tot atâtea mărgăritare pe vestmântul istoriei noastre, avem strânsa datorie a le păstra ca pe nește lucruri de mare însemnătate, atât pentru trecut cât și pentru viitor. Cel ce se rușinează de acestea se rușinează de părinți (...) un popor trăiește numai atunci când își cunoaște trecutul și este în suflete pentru al său viitor”¹⁴.

Când se va dori *compromiterea* românilor față de împărat, se va invoca folosirea în anumite piese din costumul lor a culorilor roșu, galben și albastru, culorilor drapelului românesc. Chiar dacă nu se dezic tranșant de acest fapt, pentru păstrarea unor aparențe, mai ales după Unirea din anul 1859, ei se apără de această acuzație cu invocarea unor realități producătoare ale multor echivocuri, unele ... folositoare chiar românilor transilvani! „Tricoloră ce se dice de eri de altaeri r o m a n é s c a, este tricoloră Transilvaniei ca țiera autonoma; este apoi numai o órba intemplantare, ca precum colorile Italiei si ale Ungariei asia ale Transilvaniei si ale Romaniei sunt tot acelea, numai in alta ordine”!¹⁵

La un an după celebra și neuitata vizită împărătească, în vara anului 1853, se înregistrează „(...) Frumoasa festivitate patriotică, organizată de Comuna Sibiului, în învecinată pădure Dumbrava numită (...). Prea bine-și vor aduce aminte cetitorii, că, călătorind Maiestatea Sea Împăratul în anul trecut și prin această țară și petrecând cu aceasta ocaziune 3 zile aci în Sibiu, în 25. Iuliu a.t. [st.n.] s-a întocmit în onoarea prezenței prea înalte o *serbătoare populare* în sus numita pădure și unde cu deosebire Românii prin jocul călușerilor avură norocire a trage atențiunea Maiestății Sala asupra-și. Centrul acestei serbări a fost un stejar mare și bătrân, de sub al cărui umbră a privit M. Sea la deosebitele jocuri ale feluritelor naționalități (...). La invitațiunea comunei se aflară față lângă acel stejar, la 5 ore după amiază, cele mai înalte notabilități din Țară, precum serenitatea Sea D. Gubernatorele țerei Principele de Șvarțenberg, înalta generalitate, Ecseleția Sea D. Episcop Barone de Șaguna (...)”¹⁶. Atunci s-a pus pe

¹³ GT, Nr. 58, 26 iulie, 1852, p. 221.

¹⁴ TR, 1853, Nr. 29-31.

¹⁵ GT, XXV, nr. 46, 13 iunie 1862, p. 182.

¹⁶ Vezi TR, 1853, p. 218. Mai târziu, adversarii împăratului i-au dat foc!

copac o tăbliță cu un text în limba germană, fixându-i-se numele de „Stejarul împăratului”. După câțiva ani, neprieteni mai vechi ai împăratului și ai românilor au dat foc copacului, iar regretul românilor pentru acest *foc mistuitor*, care urma să *ducă în neuitare* tocmai succesul românilor sibieni (oare nu era și acesta un motiv al agresiunii?) era exprimat la limita cu dramatismul.

Cu prilejul vizitei ulterioare a împăratului în Transilvania istorică, din anul 1857, sperând că el va avea același traseu ca în anul 1850, *beclerenii* din Țara Făgărașului ridică un monument *de piatră* în onoarea sa, cu dedicație specială, concomitent cu structurarea cererilor pe care urmau a i le înainta¹⁷. *Mulțime de popor de pe sub munte* e pregătită să vină, *cu mic cu mare*, să-l întâmpine *la drumul de țară*. (Fig. 4).

Astfel de semne ale unei *victorii* din programul *egalitatea neamurilor* în imperiul habzburgic nu-i feresc pe români de tratamente cel puțin incorecte, chiar și în viziunea aceluia secol: elevi români din gimnaziile germane nu sunt admiși la serbările-concursuri prilejuite de maialuri. Un băiat *în cioareci albi* nu poate fugi să prindă steagul aruncat într-un concurs de alergări; unii copii români, încălțați încă în opinci, deci *opincari*, sunt *marcați* de elemente ale portului nației lor și, de asemenea, respinși de la astfel de serbări. De aceea, în același timp își vor organiza singuri propriile maialuri, strict românești, la fel și baluri, și toate vor deveni scene funcționale pentru vizualizarea programatico-politică a costumelor, cântecelor, jocurilor lor, acestea dovedindu-se compatibile cu orice concurență. Cel puțin până la dezvoltarea activităților *Asociațiunii*, și ale Partidului Național Român, Andrei Șaguna a girat astfel de manifestări spiritual-artistice: la toate ieșirile sale, în sate și orașe transilvane. Astfel, prin *Serbări populare* românii parcurg cu succes drumul de la *a se regăsi* la *a se face cunoscuți* și, în subsidiar, *a se remarca* și *a impresiona/a impune*!

Activități de prezervare, evidență și valorificare a bunurilor culturale

A doua jumătate a secolului al XIX-lea reconfirmă poporului că „Românii-și vor salva viața sa și naționalitatea (...) numai prin încordarea de a-și reedifica templele Minervei (...)”. Andrei Șaguna -în proiectele căruia trecutul era nu doar apreciat, ci și folosit ca argument, cadru propagandistic și dimensiune morală- cerea din sate „Tradițiuni de la strămoși la strănepoți, povestite mai cu deamăruntul”. Școlile începeau să beneficieze de *Cabinete școlare pentru științe aplicate* – muzee științifice, mape cu hărți sunt traduse în limba română, în București se înființa *Grădina botanică* etc. etc. Oricum, secolul al XIX-lea, deși în principal era *secolul națiunilor*, sau tocmai de aceea, a fost și *secolul muzeelor* și pentru românii transilvani.

Un calendar ilustrat săsesc sibian, apărut în anul 1852¹⁸ parcă sub impactul Expoziției de la Londra din anul 1851, publică numeroase aspecte de la această expoziție. Modelul spațiilor pavilionare, ca și al medaliilor cu care se recompensau câștigătorii, vizibil *clasicizate*, vor fi *încercate* (mai modest) în centrul Europei, nu în ultimul rând de români. (Fig.5).

Important pentru noi este că la această expoziție, sub pavilion austriac, s-a înregistrat o mare victorie a meșteșugarilor români din Porcești. „Știu toți ca la expozițiunea cea mare din London, ce s-a făcut aproape de doi ani, unde a fost reprezentată industria lumii, se provocară toți, carii se ocupă cu arte, manufacture și fabrici, ca să trimită probe de industria lor. Cine ar fi putut crede, că și industria corporațiunii noastre de pelari din Porcești va avea onoarea de a fi reprezentată allătura cu industria din toată lumea? Oamenii noștri nu visa nimica de minunea

¹⁷ Ana Grama, *De 150 ani ... așteptându-l pe împăratul în Becleanul Făgărașului*, în: *Transilvania*, 2007, Nr.3, p.8-23 cu il.

¹⁸ *Die Weltausstellung in London*, în: *Illustrierter Geschichts-Kalender für das Schaltjahr 1852*. Hermannstadt, Martin v. Hochmeister'sche Buchlandlung (Theodor Steinhäussen).

palatului de cristal din London, când deodată se vezură și ei provocați de Comitetul centrale din Viena, ca să trimită probe de industria lor. Nu știm deacă și alți industrioși și meserieri Români din monarhia austriacă au mai trimis acolo produse de ale ocupațiunei lor: dar peile lucrute de corporațiunea din Porcești au fost norocite ca să figureze lângă industria cea desevășită a Angliei, Franției, Austriei, a toată Europa, a Americii, Asiei și Africei, și cu un cuvânt a lumii întregi¹⁹. (ANEXA 2).

În ambianța transilvană numeroase alte lucrări metamuzeografice se practicau, de la *inventare de bunuri*, la reglementări privind obligativitatea păstrării lor și sistematizării controlate a construcțiilor ce pot avea caracter istoric, de la achiziția de bunuri cultural-naturale (vezi *meteoritul răscumpărat de împăratul*²⁰), ori de la *mulajele de ghips din Muzeul vienez* ajunse în școlile gimnaziale, fie și pentru constituirea lor în modele, care implicit educă gustul pentru frumos și valoare culturală.

Iată argumentele campaniei de salvare a cărților românești, bunuri culturale-simbol într-o societate care nu avea/nu putea cultiva, din motive diverse, creația altor bunuri *clasice* comunitare de înalt nivel artistic/edificial/tehnologic și aici excludem creațiile tradiționale: „(...) Privindu-se aceste cărți vechi ca niște lucruri de nici un folos, s-au aruncat în vreun colț al Bisericei, unde au zăcut în pulbere ori în putreziciune (...) și-au agonisit după vreme și alte cărți cuprinzătoare de învățături folositoare pentru întărirea credinței, pentru luminarea preoților și pentru mângăierea creștinilor cari știau citi și doreau hrană sufletească. (...) Niște asemini cărți vechi fac literatura noastră bisericească și pe lângă acesta se privesc ca niște izvoare și vestierii prețioase chiar și pentru cultura limbei naționali. Se poate zice că desprețuirea, nebăgarea în seamă și prăpădirea lor nu este numai un păcat mare către Biserică și către lucrurile ei, ci totodată este și o pagubă așa zicând chiar națională²¹”.

*Inventarele de bunuri*²² ale bisericilor românești -alături de ale celorlalte confesiuni din imperiu și privind alte tipuri de piese- dezvoltate începând din anul 1851, sunt dovezi ale unei griji și ale unui exercițiu excepțional în păstrarea valorilor culturale, în perspectivă ale unor reușite viitoare. (Fig. 6).

Andrei Șaguna a fost implicat în astfel de activități, aparent minore dacă le comparăm cu marile sale bătălii pe alte planuri. Evaluând la adevăratele dimensiuni fapte și date concrete, declarații și acțiuni programatice vom remarca întâi că, atâta cât el nu a fost un inițiator, nu a pierdut nici o ocazie de a folosi principiile *muzeografiei* ca o oportunitate subsumată celor mai nobile, și firești, idealuri ale vremii, unele specifice neamului său.

La vremea creării instituțiilor specifice maghiare și săsești.

Într-o prezentare aproape singulară pe care însuși și-o face Andrei Șaguna, expunându-și statutul, atribuțiile și funcțiile, cum e circulara care anunța cea mai mare victorie a întregii sale activități, reînființarea Mitropoliei Ardelene Ortodoxe, reține cel puțin două din relațiile sale cu muzeografia. (Fig. 7). Faptul acesta ne-a reconfirmat cât de mult era Andrei Șaguna ancorat în tumultuoasa vreme în care a trăit. De altfel, este și un lucru de mândrie profesională dacă unul dintre înaintașii muzeografilor actuali a

¹⁹ TR, 1853, p. 20.

²⁰ „(...) *Bandi Vasilica, care a păstrat și a dat peatra meteorică ce a căzut la Meze Madaras, dregătoriei cuviincioase [a primit tocmai de la împăratul] drept remunerație 500 fl. m.c.* (vezi articolul aeroliții)”, articol publicat în același număr al TR, 1853, nr. 33, 29 aprilie, p. 129-130.

²¹ AMA, Col. circ., Nr. cons. 288, 1855.

²² Am publicat *Inventare ale bisericilor din Protopopiatul Sighișoara, 1854 (bunuri nemișcătoare)*, în: *Marisia*, XVI 1996, p. 151-197; *Inventare cu bunuri ale comunităților românești ortodoxe din spațiul intracarpatic în jumătate a sec. al XIX-lea*, în: *Angvstia*, 4, 1999 și 6, 2001.

fost, în mod conștient și activ, însuși marele ierarh luminat, alături de alt intelectual transilvan de cea mai mare anvergură, George Barițiu.

Pe de o parte, iată, a slujit sistemul expo-muzeal. L-a folosit, pe de altă parte, atâta cât el era un fapt cultural de mare actualitate în epocă, potențial -și real- eficient. În relații social-individuale și culturale cu cei mai remarcabili intelectuali sași din Sibiu - nu și cu *magistratul*-, dar și cu cei maghiari de la Cluj și Budapesta, el este o oficialitate invitată să facă parte din diverse organisme *onoratoare* din lumea lor, în mod expres a celor din acest nou sistem cultural: muzeografia.

La Cluj

Intelectualitatea maghiară transilvană, prin câțiva dintre reprezentanții săi cei mai activi, dispunând de o educație superioară remarcabilă și, mai ales, prin valorificarea privilegiilor materiale generoase ale nobilimii, *la vremea muzeelor* nu a întârziat să se înscrie în corpul oamenilor de cultură întemeietori de muzee, tot mai atrăgător și mai provocator. Dacă la început, în spațiul public a dominat interesul pentru științele aplicate, orientarea spre științele umaniste, chiar și în afara mănăstirilor și a palatelor nobiliare, cunoaște un avânt în vremea postpașoptistă: *nevoia de document* în tratările (chiar disputele) cu caracter istoric își spune aici cuvântul, muzeele care stochează și expun bunuri culturale vor deveni *muze clasice*.

La Cluj se va remarca în acest sens Emerik Miko²³, istoric și omul politic, deopotrivă. Primele demersuri pe care el le-a întreprins, reluate de ziarul sibian *Telegraful Român*, ne vin din anul 1857, apoi din 1859. (ANEXA 3).

Susținerea programului *pentru muzeu* se făcea în numele acelorași principii și cu aceleași metode pe care, concomitent, le practica Andrei Șaguna în demersurile sale *pentru Catedrală*, de la obținerea aprobărilor *preaînalte*, oficializate în exact același an 1857, până la circularele mobilizatoare și publicarea numelor donatorilor. „Stăruința și neobosita activitate a prea demnului bărbat D. grof Emerik Miko, pusă pentru înființarea unui muzeu patriotic în Cluj, o vedem încoronată de cele mai dorite rezultate. Binemeritul acest bărbat mare, după ce dobândi de la locurile mai înalte ceruta slobozenie pentru înființarea numitului muzeu, se adresează prin o scrisoare circulară, ce o publică în Nrul. 23 a.t. al jurnalului clujan Kolozsváry Közlöny către toți fiii patriei noastre, provocându-i ca să contribuie fieștecare după putință la înființarea acestui institut de o așa mare însemnătate pentru țara noastră (...)”.

Despre conținutul viitorului muzeu se relatează că donația principală venea „De la răposatul Iosef Kemeni amăsurat înțelesului legatului aceluiași, 5,081 tomuri de cărți, 461 hrisoave și manuscrise vechi originali, 79 mape, 93 bucăți de monete vechi, un atlas mare constătoriu din 50 de părți deosebite, atlasul istoric al Ecs. Sale d. baron Bedeus și o ladă cu colecții de insigni ale familiilor celor de frunte”, dar și de la cancelarul lojika etc.

Deși în concepția lui Andrei Șaguna și Emerik Miko termenii „patriotic” și „muzeu de țară” au semnificații diferite, unul dintre donatori va fi ierarhul roman, cu 500 fl. Cu siguranță, s-a atașat acestui proiect nu doar pentru că însuși era antrenat într-o lucrare *edificatoare* (a Catedralei), ci și pe seama relațiilor sale personale cu Emerik Miko și, mai ales cu prințul guvernator Schwarzenberg, chiar cu generalul Bordolo, și ei *oficiali imperiali* susținători ai ambilor intelectuali transilvani. Atunci, paginile ziarului șagunian *Telegraful Român* se deschid mărinimos pentru a publica mai multe lucrări ale comisiei și comitetelor dedicate *muzeului ardelean* și lista donatorilor (în 7 numere). Astfel ajunge Andrei Șaguna în situația de a fi *membru fondator al muzeului ardelean*,

²³ Emerik Miko (1805-1876) președinte al guvernului Transilvaniei (nov-dec. 1848 și dec. 1860 - nov. 1861), ctitor al mai multor instituții de cultură, membru al Academiei maghiare de științe.

una dintre experiențele cultural-manageriale cele mai folositoare intelectualilor români, aplicată ulterior de ei cu succes, mai ales în anul 1862.

Când va socoti că una dintre lucrările majore ale tipografiei sale este onorantă pentru cultura neamului românesc, va oferi un set de lux din *Minee*, format mare în legătură roșie cu ornamente aurite, în centru stema bicefală imperial, și respective stema Episcopiei. Pentru această donație va primi apoi o scrisoare de mulțumire de la Emeric Miko. (Fig. 8).

La Sibiu

În anul 1846, în cadrul *Asociației pentru cunoașterea Transilvaniei* din Sibiu exista o secțiune pentru științele naturii (întemeietori intelectuali sași ca Michael Bielz și L. Neugeboren, dar și Karl și Mich. Fuss etc.). *Cercul de lectură al naturaliștilor* a apărut un an mai târziu, activat de aproximativ aceleași personalități. Imediat după stingerea războiului civil din anul 1849 *Asociația naturaliștilor* scoate primul număr al revistei lor de specialitate²⁴. În orice caz, ca Vicar general cu sediul la Sibiu, intelectualul teolog și jurist școlit în centrul Europei, Andrei Șaguna, deși copleșit de alte probleme, nu poate să nu rezoneze la aceste mișcări culturale, dar nici alți intelectuali să-l ignore. Astfel va deveni adresantul scrisorii din anul 1855, aici alăturate. „Cu speranța că Excelența voastră veți da curs deciziei luate de Asociația Naturaliștilor, care în Adunarea generală din 12 mai a.c., întrunită la Sibiu, ne-a însărcinat ca, în numele conducerii Asociației, subsemnații să aducă la cunoștința Excelenței voastre alegerea și acordarea diplomei de onoare, jos numiții ne grăbim a vă aduce la cunoștință această onorantă însărcinare prin înmânarea diplomei, precum și a statutelor, publicațiilor și listei nominale cu membrii Asociațiunii, exprimându-ne speranța că Excelența voastră, ca personalitate influentă veți rămâne binevoitor Asociațiunii noastre. Cu respect profund, rămân ai Excelenței voastre prea plecați slujitori pentru Președintele Asociațiunii locțiitor D. Czekelius și secretar E. A. Bielz”²⁵. (Fig. 9).

În anul 1862, în fruntea Asociațiunii, la prima Esposițiune națională românească

Dincolo de multe alte mari întâmplări pe care *le-au petrecut* românii în anul 1862, pentru noi aici el este în primul rând anul primei întrupări a programului național de valorificare expozițională a bunurilor material-culturale, reprezentative și caracterizante pentru civilizația românească. Nu în ultimul rând, este cea mai elocventă expresie a incidenței firești -și benefice- dintre mult *mai vechile serbări populare* și *noul fenomen al expozițiilor cu caracter național*.

Inițiatorii, membrii, susținătorii *Asociațiunii Transilvane* trăiau încă momente de mare entuziasm ale începuturilor acesteia, românii modești căutau cele mai accesibile metode de a sprijini noua instituție de reprezentare a neamului. Comunități mai mari sau grupuri mai mici decid ca *după cules* să vândă *bucate* în folosul *Asociațiunii*, eventual *cu ferdela*, sau *brânza de la mai multe mulsori*, pentru că nu dispuneau de bani cu care să sprijine acțiunile sale, inclusiv un muzeu care urma/trebuia să fie măcar gândit în viitor. Unul dintre acești oameni de inițiativă era șagunistul Ioan Băloiu, preot în Poiana Sărată din tractul protopopesesc al Trei Scaunelor, printre altele mesager al ierarhului pe lângă persoane importante și stăreții din Moldova²⁶.

²⁴ Desființată în anul 1949 a reapărut în străinătate și la Sibiu își continuă apariția și prin publicațiile *Muzeului de științe naturale* din Muzeul Național Brukenthal.

²⁵ Traducere din limba germană de cercetător Monica Vlaicu, *Centrul de cultură și dialog „Fr. Teutsch”* din Sibiu.

²⁶ Dumitru Abrudan, *Controversa dintre mitropolitul Andrei Șaguna și Ioan Heliade Rădulescu cu privire la traducerea românească a Bibliei*, în: *Revista teologică*, 46, 1993, p. 95-115.

Atmosfera era prielnică, Transilvania tocmai ieșise în 1860 *de sub regimul absolutistic*, Dieta românească a Ardealului era aproape. Formele de manifestare ale acestor stări de spirit iau unele dintre cele mai interesante forme. Iată, pe acest fond, gazetarii scot în evidență -răsplăță și imbold pentru ceilalți- succesele juristului Ioan Borcea din Săliște, doctorand de succes la Viena și Graz, viitor jurist al Mitropoliei. Fie și după doi ani de la petrecerea evenimentelor, înserate între circulara/tematica Expoziției din Brașov și... un comentariu despre regaliștii din Dieta Transilvaniei, se dau niște informații cu adevărat insolite, chiar pitorești, care aveau la acel moment o anume semnificație. Se detaliază remarca despre cât de „însemnată este înfocata iubire a acestui tiner cătră nația sa, căci tocmai aceasta l-au îndemnat pre el a întreprinde o călătorie ostenicioasă în feriele anului 1860 la Austria superioară și respective la munții cei nalți ai Salțburgului, unde petrec oierii cu turmele lor și fabrichează brânza cea vestită din acele părți, ca văzând el manipulația aceasta și întorcându-se acasă, să poată folosi și în privința aceasta conaționalilor săi”²⁷ !!!

La rândul său, în anul 1860, Andrei Șaguna, din Viena chiar, răspunzând protopopului din Sebeș, își expune părerea despre valoarea artelor, care numai ea trebuie să dicteze un angajament pentru pictarea unui monument: „NB. Deacă acest Dnu Zugraf este acela pentru carele se știe îndeobște că este zugraf iscusit, atunci obștea să nu umble cu secături, ci să se învoiască în condițiile făcute de Dl. Zugraful Leca”²⁸. (Fig.10).

În același an, după discursul său fulminant din *Senatul imperial înmulțit*, unde susținuse *votul popoarelo nemaghiare*, pe lângă 35 adrese de mulțămire, de la „micuțul popor din Walachisch-Meserics în Moravia, încă i se trimise o adresă, împreună cu mai multe *tablouri despre portul lor* (s.n.)”²⁹.

La începutul anului 1862 Andrei Șaguna se afla la Viena cu o delegație impresionantă, unde va fi și primit la curte de trei ori, de două ori de însuși împăratul. Acolo prezenta revendicări bisericești și naționale (cum îi cerea și George Barițiu în numele brașovenilor, a românilor, în general, inclusiv a uniților). Doar că în capitala imperiului viața culturală atingea și zone puțin accesate de alții, cum era noua Expoziție internațională ce se pregătea la Londra! Astfel, episcopul român este *de față* la adoptarea proiectului austriac de a se reprezenta acolo un sector al civilizației europene: învățământul, ca treaptă indispensabilă evoluției explozive a științelor și tehnicilor moderne. De la *Senatul imperial* vin informații în acest sens: „În ședința casei de sus din 14 [st.n.]/2 fevr. [st.v] a arătat subsecretariul de stat Bar. Helfert că i-ar fi succes o alegere de obiecte scolare pentru esposițiunea din Londra, care arată propășirea învățământului în Austria și fiind că aceste obiecte se vor espune mai nainte în Viena în edificiul așezământului geologic imperial, invită pe comembrii acestuia la festiva deschidere pe sâmbătă”³⁰. Andrei Șaguna, interesat profund de problemă, va alcătui (autograf personal) o listă a instituțiilor de învățământ confesionale ortodoxe. Din definirea expozițiilor internaționale șagunienii reținuseră, concludiv, că „Folosul care îl poate aduce o astfel de esposițiune este neprețuit; căci pe lângă aceea că ne apropiem unii de alții, aflăm ocasiunea a o prețui după cuviință și puterile noastre productive și industriali, care apoi ne vor sărvi ca un bold spre perfecționarea noastră mai departe”.

Din primele zile ale noului an 1862 încep să apară în presa românească informații despre proiectul aștrăștilor brașoveni: „*TR*, 7 ian 1862. Un cuvânt pentru esposițiunea națională română ce este să se facă în Brașov la 16/28 iulie 1862. În nrul

²⁷ *TR*, X, Nr. 37, 10 mai 1862, p. 145.

²⁸ AMA, Doc. 718/748, 1860.

²⁹ Nicolae Popea, *Archiepiscopul și Metropolitul Andrei baron de Șaguna*, Sibiu, 1879, p. 342.

³⁰ *TR*, 1862, p. 40.

trecut amintirăm că d. Secretariu primariu al Asoțiațiunei transilvane pentru înaintarea Literaturii române și cultura poporului român G. Bariț a înștiințat pe comitetul Asoțiațiunii în Brașov, bunii nostri Brașoveni doresc a întemeia o expozițiune din produse manufacte și artefacte eșite din mâni românești (...) românii Brașoveni firește că nu năziesc o expozițiune așa de însemnată [cum este cea de la Londra], ci numai curat națională, la care să se adune numai acele obiecte cualificate ce au eșit din mâni românești.”³¹. Structurile propuse sunt: „ A. Productele pământului (...) B. Manufacturi și obiecte de industrie și meserii (...) C. Artefacte (...) D. Tot feliul de vite (...)” Ulterior indicațiile se vor detalia, unele se vor schimba etc. Numeroase mesaje vor urma în publicațiile românești: *Gazeta Transilvaniei* din Brașov și *Telegraful Român* din Sibiu, în special cerându-se participări la expoziție.

În luna mai, îngrijorat de starea lucrurilor, precipitat pentru că nu veneau obiecte la Brașov și aproape mângăiat că și în alte țări, cu mai veche experiență în domeniu, lucrurile se petreceau la fel, George Barițiu face comentarii cu referire la *Expoziția universală de la Londra*: „În Anglia se deschise în 1 Mai espusetiunea cu mare pompa și între un concurs de popor ca la 200 mii. Nici pe la 9 Mai însă nu era încă aranjată espusetiunea pe deplin, de aceea lipsesc și descrierile dataitoare care ne-ar interesa mai mult decât ceremoniele deschiderii”³²!

Andrei Șaguna concepe și grafiază *un circular* manuscris, preluat apoi în foi volante, dar și în *Telegraful* din Sibiu și *Gezeta* din Brașov, pentru protopopi, administratori protopopești și „preotimea eparhială” abia în 3 mai, pentru ca aceștia să se adreseze *poporenilor*. Întârzierea în trimiterea circularei sale nu i se poate datora, iar faptul că mitropolitul greco-catolic și nu episcopul președinte al *Asociațiunii* a trimis întâi circulară mobilizatoare propriilor credincioși nu poate fi o acuză. În timpul când trebuia să trimită de la Sibiu circulara solicitată de la Brașov el era la Viena, unde *lucra*, vizibil eficient, pentru neamul său: „Viena 27 martie. După cum am fost încunoscintat prin telegramul de Sâmbătă din 24 l. c. Așa s-au fost și întâmplat. Maiestatea Sa Împăratul au binevoit în aceeași zi la 1 oră după amiază a primi pre comitetul Deputațiunei române (...) Păr. Episcop conducătoriu Șaguna, cu istețimea, bărbăția și tactica ce-l caracterizează, au descoperit și Maiestatei Sale adevărata stare a obiectului cesționat chiar și din punctul de vedere al culturei și creșterii poporului (...)”³³. Și apoi: „Vineri 16 aprilie [1862]. Escelentia Sa presfintitul Episcop Barone de Siaguna, după ce mai avu singur anca 2 audientie private la Maiestatea Sa Imperatoriul, afara de cea dentaiu avuta la olalta cu ceilalti trei deputati (...) în dilele acestea va parasi Viena (...) Adevarat ca pedeci se ivira multe, premulte, cu mult mai multe decat se asceptau și pentru aceea si luptele trebuiră să fie mai mari (...)”. Și apoi a mai fost primit la Curte de trei ori, oficial sau privat!

„(...) Asociațiunea Transilvană pentru literatura română și cultura poporului român va ținea în anul acesta, în 28 Iuliu, adunarea sa generală anuală la Brașov și din privința acesta bravii nostri Brașoveni au hotărât înființarea unei expozițiuni constătoare din obiecte pe cât s-ar putea mai multe. Năzuința acesta a Brașovenilor este efluxul natural din Statutele Asociațiunei, al căreia scop este înaintarea și deșteptarea culturei Românilor, fără nici o mărginire numai la unele ramuri ale vieții sociale, precum și totdeauna progresul în gustul estetic pentru tot ce este frumos și folositoriu. Întreaga națiune română debuie să simtă o mulțumire cătră Brașoveni pentru Expozițiunea aceasta și totdeauna debuie toți să o sprijinească fie cu știința, fie cu lucrurile mânilor sale, fie și cu orice alt mijloc. Nu mă îndoiesc că Prea-cinstia ta împreună cu tot clerul și poporul nostru bisericesc v-ați bucurat și ați priceput marea

³¹ *Ibidem*, ianuarie.

³² *GT*, 1862, p 151.

³³ *TR*, martie și aprilie.

însemnătate și folosul acestei întreprinderi a Brașovenilor și ați simțit o vie îndatorire a o sprijini când aceea s-a publicat în jurnalele noastre. Fiindcă însă Comitetul expoziției, încă cu sfârșitul lui februar. a.c. m-au poftit pre mine ca să recomand atenției clerului și poporului nostru eparhial această măreață întreprindere, și eu despre recvișiunea aceasta n-am știut nimic până m-am întors acasă de la Viena³⁴, din care cauză nici n-am putut încuviința dreapta recvișiune a suslăudatului comitet al espusețiunii brasiovene, pentru aceea acum mă grăbesc a trage asupra acestui lucru mare și importante atențiunea tuturor preoților și christianilor noștri fără deosebire de rang, stare și ocupațiune și pentru mai desăvârșita orientare a acelora. Carii vor voi a conlucra cu produsele și manufacturile lor la acea expozițiune se adaugă aici specificarea obiectelor pentru expozițiune. Deci te provoc pre preacinstia ta ca se nu pregeți a împărți Preoțimeii noastre acest circulariu, ca înțelegând toți de la mine importanța expozițiunii brașovene să conlucre prin puterea cuvântului și prin exemplu propriu, ca din poporul nostru să iee, cât se poate mai mulți, parte la acea expozițiune prin produsele și manufacturile ce ei, sau familiile lor, au produs prin propriile lor mani. Sibiu, 3 Maiu 1862”³⁵. (Fig. 11).

De altfel, liderii români, cum sunt devotații săi rășinăreni, în lipsa ierarhului, precedând circulara sa, porniseră deja numeroase lucrări pentru reușită, asociind oficialitățile civile, administrativ-locale, cum era firesc într-un sat pur românesc și care dispunea deja de o experiență, sau măcar o aspirație susținută în sensul „expozițiilor de bunuri”, alte activități ale unor (pre)reuniuni profilate pe o activitate sau alta etc... (ANEXA 4).

La momentul de vârf al manifestării astringente, preocuparea pentru *expoziție* se completează, la un anumit nivel chiar se contopește, cu *sărbătorile populare/adunările de popor* ale momentului. Andrei Șaguna, scrie un participant la acel moment, „presidia la a doua adunare generală a Asociațiunii transilvane în Brașov (Fig. 12) unde fu primit cu un entusiasm neobicinuit din partea brașovenilor, bârsenilor și a întregului popor de la Sibiu până la Brașov”³⁶.

„Sibiu 14 Iuliu. Între românii de aicea și de prin prejur se vede o mișcare și o activitate neobișnuită. Mai mulți se pregătesc de a pleca la Brașov pentru adunarea generală a asociațiunii române transilvane pentru literatură română și cultura poporului român. Zilele aceste trecură mai mulți străini pe aicea la locul destinațiunii. Eri încă plecară mai mulți membrii ai Comitetului Asociațiunii cu doe cară iuți, unii sânt prenumerați la poștă, alții au pornit cu ocațiuni private și proprie. Toți se bucură a lua parte la o adunare, ce are așa frumoasă problemă, cum e a Asociațiunii noastre în o cetate, unde locuște floarea românilor transilvane; toți așteaptă cu bucurie să privească feliurimea obiectelor produse de mâni românești într-o mulțime însemnată. Astă dimineață înainte de zori pleacă cu cai de poștă și Ecseleția Sa D. Episcop Andrei Baron de Șaguna, Președintele asociațiunii însoțit de D. Protosinghel și membru al Comitetului Nicolae Popea, și ajutând Dumnezeu deseară va sosi în Brașov, unde Brașovenii, precum auzim, îi pregătesc cea mai cordială și mai strălucită primire. – D. Vice-președinte Timoteiu Țipariu încă trecu pe aicea în calea către Brașov. Se aștepta să treacă pe aicea și D. Vice-președinte al guvernului L.Vas. Popp,

³⁴ Una dintre cele mai eficiente, evident și obositoare, deplasări la Viena a fost cea din 1862, când s-a obținut promisiunea fermă că împăratul va susține reînființarea mitropoliei ortodoxe transilvane. De aici însă Andrei Șaguna rezolva numeroase chestiuni urgente, cum a fost cea ce privea eliberarea unor fonduri pentru cumpărarea proprietății *Leul Alb*. AMA, Doc. 205, 1862.

³⁵ AMA, Doc. 324, 1862, La acea vreme de căutări și schimbări în formarea limbii române literare apar diferențe în exprimare, ca și în transcrierea altor documente, după sursa folosită: manuscris, text din presă cu chirilice ori cu latine, într-o ortografie inconsecventă etc.

³⁶ Nicolae Popea, *op.cit.*, p. 51.

cu întristare însa, că pentru acum nu ne va onora cu prezența sa fiind împedecată cu cele oficioase”.

Se expun mii de piese, zeci de pagini de ziar menționează expozate și expozanți, se atribuie premii și se scoate în evidență potențialul real al românilor transilvăni. Liderii înșiși prind curaj, fac față cu succes propriilor analize și critici, unele constructive, altele incomode și dezamăgitoare; oricum, activitatea astristă înregistrează primul succes care va rămâne în istoria culturală a neamului. Fără nici o sfială se poate scrie în presa românească, ușor controlabilă de neprieteni: *Putem zice că o solemnitate națională mai măreață nu s-a mai văzut din partea românilor în tot Ardealul!*, evident, nici la Adunarea de constituire a *Asociațiunii*, unde entuziasmul era rezervat, copleșit parcă de datele tehnice ale acestei înfăptuiri. Astfel se putea merge mai departe, ceea ce se va și face, iar în fruntea acțiunilor celor mai semnificative vor rămâne cele conduse și realizate, încă aproape un deceniu, de Andrei Șaguna.

Despre o judecată dreaptă a stării valorilor culturale în general, despre cele ce impresionau prin grandoare și trăinicie, în special, înregistrăm o altă mărturisire a episcopului-intelectual Andrei Șaguna (1860) bazată pe spiritul său critic, pe realism și pragmatism, deopotrivă. Scuză sau explicație pentru cei în necunoștință de cauză, ori chiar pentru românii complexați de alte *realizări mărețe*, el invocă împrejurările în care românii NU și-au putut scrie *istoria în piatră*, șansa lor de a nu se pierde fiind retragerea în *cultura limbii, a datinilor, a ocupațiilor tradiționale* și într-o excepțională *civilizație a lemnului*: „*Eu însumi mărturisesc că ne pare tuturor foarte greu că nu putem arăta nici un monument vechi măreț în eparhia noastră, însă nu pentru aceea că doară străbunii nostri nu ar fi fost oameni harnici, ci pricina sărăciei noastre de astăzi este aceea că mâna cea vrăjmașă și pismașă ni-au răpit toate câte ne-au fost mai sante și mai prețuite. (...) pre preoții și pre poporenii nostri i-au silit a da zeciuală la preoții de alte religii (...)*” etc. etc.

A N E X E

ANEXA 1

I. Producție ancestrală - populația rurală

Primul grup - populația rurală săsească

2 purtători de steag din Apoldul de Sus,

reprezentanții fiecărei comunități parte componentă a acestui grup,

1 plug și pe el grapa, tras de 6 vite frumoase, mânate de 3 persoane, reprezentând imaginea agriculturii din Șura Mică,

6 bărbați, prezentând muncitorii, localizați câte 2 pe cele 2 flancuri ale plugului și 2 bărbați în spate, urmând plugul, de asemenea din Șura Mică,

8 bărbați mai în vârstă reprezentativi pentru toate ramurile lucrului la câmp, după cum urmează:

1 semănător purtând un sac de fructe din Slimnic și 1 cu sapă și hârleț din Șura Mare,

1 cu seceră și o legătură de fructe, și cu 1 purtând o sapă, precum și o legătură de porumb pestrît, din Slimnic,

1 cu îmblăciu (unealta cu care se bate grâul pentru a se separa bobul de coajă), mătură de șură, greblă din Slimnic, și 1 cu coasă și cute (piatră de ascuțit coasa), din Apoldul de Sus,

1 cu o furcă de fân și greblă din Apoldul de Sus, și 1 cu un butuc de viță de vie din Șura Mare,

2 purtători de steag,

1 vacă de lapte împodobită cu flori, mânată de 2 bărbați,

2 fete de la țară, ducând butoiașe împodobite cu flori, conținând lapte și unt, din Turnișor,

2 fete de la țară, fiecare cu câte un coșuleț cu ouă și găini tinere, din Bradu,

2 boi tineri împodobiți cu coroane, mânați de 2 bărbați, din Gușterița,

2 mânji împodobiți cu coroane, mânați de 2 bărbați din Nou,

O grupă de muzicanți, formată din sași de la țară, din Șura Mare,

18 perechi de tineri sași de la țară din Apoldul de Sus, Șura Mare, Hamba și Slimnic,

2 sași purtători de steag, din Hamba,

18 perechi de tineri sași de la țară din Șura Mică, Șeica Mare, Gârbova, Axente Sever, Târnava și Bratei,

2 sași purtători de steag din Slimnic și Șeica Mare,

18 perechi de tineri sași de la țară din Soars, Moșna, Richiș, Moardaș, Vurpăr și Nou,

2 sași purtători de steag din Apoldul de Sus și Târnava,

18 perechi de tineri sași de la țară din Roșia, Bradu, Avrig, Gușterița, Turnișor și Șura Mică,

1 butoi cu vin decorat cu flori dus într-o căruță trasă de 4 cai, condusă de un vizitiu sas; în spatele butoiului cu vin 2 bărbați amuzanți, ținând sticla și închinând și bând din paharul cu vin, în cinstea atotmăritului împărat, atunci când trec prin fața ferestrei acestuia, din Nou.

Al doilea grup – populația rurală maghiară

O grupă de țigani muzicanți, formată din 18 persoane, din Bratei

2 purtători de steag unguri, din Săcădate,

reprezentanții fiecărei comunități parte componentă a acestui grup,

6 perechi de tineri unguri de la țară din Săcădate,

2 purtători de steag unguri, din Copșa Mică, /10 perechi de tineri unguri de la țară din Copșa Mică,

2 purtători de steag unguri, din Ocna, /10 perechi de tineri unguri de la țară din Ocna,

1 căruță trasă de 4 cai, purtând un butoi de vin împodobit cu o coroană (de flori), din Gușterița; pe căruță, sunt un violonist și un trompetist din Șeica Mare, între ei fiind un ungur care închină în cinstea Majestății Sale.

(Pag.112)

Al treilea grup – populația de agricultori români

2 purtători de steag români, din Ocna,

reprezentanții fiecărei comunități parte componentă a acestui grup,

1 căruță împodobită cu coroane trasă de 6 copii, condusă de 3 feciori, din Sibiu, care duce 4 legături din știuleți de porumb, în mijloc având mai mulți arbuști din porumb verticali, din Sibiu,

2 violoniști și 1 clarinetist, din Slimnic,

dansatorii naționali români cunoscuți sub numele de Călușari,

2 purtători de steag români, din Șura Mare și Șeica Mare,

12 perechi de tineri români de la țară din Ocna, Șura Mare, Șeica Mare și Vurpăr,

2 purtători de steag români, din Gârbova și Axente Sever,

12 perechi de tineri români de la țară din Slimnic, Gârbova, Axente Sever, Nou și Bradu,

2 purtători de steag români, din Slimnic,

12 perechi de tineri români de la țară din Săcădate, Gușterița, Turnișor și Șeica Mică

mai multe perechi de călăreți români, ai grupului de căsătorie, care deschideau drumul,

1 căruță mare de marfă, împodobită, trăsă de 8 cai, plină de oameni de ambele sexe, printre care 1 violonist și 1 clarinetist – prezentând/introducând grupul de căsătorie, din Sibiu,

1 butoi de vin împodobit cu frunze, tras de 4 copii și ei împodobiți, iar pe el un fecior cu un sifon de vin (tub prin care se mută vinul din butoi în altceva), din Sibiu.

Al patrulea grup – populația țigănească

2 țigani purtând un steag roșu și un lăstar cu frunze, din Sibiu,

(Pag.113) 6 perechi de țigani cu unelte sau rezultate ale meșteșugurilor practicate de ei în calitate de:

1 țigan cu 1 țigla; o țigancă cu o formă de realizat țigle, din Sibiu,

1 țigan cu 1 troacă din lemn; 1 țigancă cu 1 legătură de mături din (rămurele) de mesteacăn, din Rășinari,

1 țigan cu o lopată pentru cărbuni și un clește pentru cărbuni; 1 țigancă cu un cazan de vraci, din Gușterița,

1 țigan cu 1 lopată/paletă de împrăștiat, din Rășinari; 1 țigancă cu 1 legătură de plante, din Gușterița,

1 țigan cu o troacă pentru clătit/spălat aurul, din Gârbova; 1 țigancă cu linguri și fusuri din lemn, din Slimnic,

1 țigan cu 1 vioară, din Slimnic; 1 țigancă cu coșuri, din Slimnic,

1 familie de țigani nomazi cu un cort pe un cal costeliv. Familia era formată din bunic, tatăl și mama casei și 9 copii mici, dintre care cei 2 mici duși în desagi pe cal și duși de mamă în trocuță, în spate, din Daia,

muzicanți țigani – violonist, clarinetist, țambalist,

2 purtători de prăjini cu ștergar și frunze, din Sibiu/10 perechi de tineri țigani gătiți (îmbrăcați cu tot fastul),

2 purtători de prăjini cu frunze și ștergar,/10 perechi de tineri țigani,/2 purtători de prăjini cu frunze și ștergar,/10 perechi de tineri țigani din Sibiu,/2 purtători de prăjini cu frunze și ștergar,

2 țigani comercianți de cai, călare, din Moardaș și Axente Sever,

1 țigan călare, cu 2 sticle de vinars în spatele șei, ținând în mână un pahar de vinars, bând din acesta din când în când, iar când trecea prin fața celei mai înalte clădiri ridicând paharul în semn de cinste, din Gușterița.

(Pag.114)

Al cincelea grup – populația de păstori români

2 purtători de steag români din Rășinari și Săliște

reprezentanții fiecărei comunități parte componentă a acestui grup,

5 berbeci mânate de 5 feciori păstori, din Rășinari și Săliște,

2 oi mânate de 2 feciori păstori, din Rășinari,

2 capre mânate de 2 feciori păstori, din Rășinari,

2 proprietari bogați de oi, călare, fiecare cu un cal de cărat în urma lui, din Rășinari,

1 căruță cu 2 cai, condusă de un ... (cel care face seu), împodobită cu flori, în care se aflau lână, seu și piele cu lână pe ea brută/crudă/netăbăcită, din Rășinari,

muzică de dans cântată de 3 violoniști, din Rășinari,

10 perechi de tineri păstori români din Rășinari,

2 purtători de steag români, din Rășinari,

10 perechi de tineri păstori români din subdistrictul Săliște (ca și mai jos)

2 purtători de steag români, din Rășinari,/10 perechi de tineri păstori români din ...,

4 violoniști din Săliște,/10 perechi de tineri păstori români .../ 2 purtători de steag români, din Săliște,

10 perechi de tineri păstori români,/2 purtători de steag români, din Săliște,

10 perechi de tineri păstori români din,/1 căruță împodobită cu coroane, ducând un butoi de vin, trasă de 2 copii și însoțită de un cimpoier și 2 suflători/fluierari (cu fluierici), din Sibiu.

(Pag.115)

Grupa a șasea – populația de trecere (de la sat la oraș) săsească

2 purtători de steag sași din Cislădie,

reprezentanții fiecărei comunități parte componentă a acestui grup,

12 bărbați călare din Cislădie,

10 fete de la țară, fiecare ducând un coșuleț cu fructe, fiecare purtând pe cap o coroniță împletită din frunzele plantei care rodește fructele respective, însoțite fiind de un fecior tânăr cu un steguleț, al cărui băț era împodobit/îmbrăcat cu frunzele fructelor duse de fete, mai exact:

1 fată cu cireșe roșii din Cislădioara,/1 fată cu cireșe negre din Cislădie,/1 fată cu mere din Cislădie,

1 fată cu pere din Cislădioara,/1 fată cu prune din Cislădie,/1 fată cu zarzăre din Cislădie,

1 fată cu nuci din Cislădioara,/1 fată cu piersici din Cislădie,/1 fată cu struguri albi din Cislădie,

1 fată cu struguri negri din Cislădioara.

Muzică de dans

2 purtători de steag sași din Biertan,

15 perechi de tineri sași de la țară din Biertan și Agnita,/2 purtători de steag sași din Cislădioara și Agnita,

15 perechi de tineri sași de la țară din Agnita și Cislădioara,/2 purtători de steag sași din Cincu,

15 perechi de tineri sași de la țară din Cincu și Agnita,/2 purtători de steag sași din Țara Bârsei, mai multe perechi de tineri sași din Țara Bârsei,/2 purtători de steag sași din Cislădie,

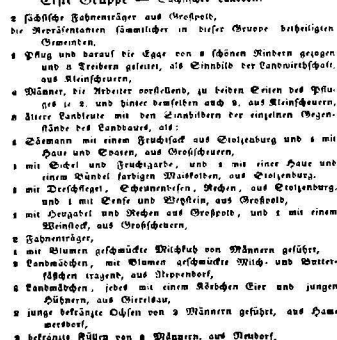
15 perechi de tineri sași de la țară din Cislădie,/6 cislădeni purtând simbolurile manufacturilor:

1 cu arc de băț lână, folosit de pălărieri,/1 cu suveică,/1 cu o bucată de ștergar gri,/1 cu o bucată de ștergar alb.

(Pag.122)

Dansurile celorlaltor grupuri își urmaseră între timp cursul; germanul vâlțuia, ungurul bătea din picior după felul lui caracteristic, călușarii făceau salturile lor nemaipomenite și poporul adunat de jur împrejur se bucurau de a-și vedea împăratul; mulți cățărați îndrăzneți au luat cu asalt copacii înalți de jur împrejur, pentru a putea savura spectacolul mai de aproape.

După terminarea defilării trupelor, Majestatea Sa s-a întors în Sibiu la ora 10 fără un sfert dimineața și a fost întâmpinat în centru, unde se afla cartierul general, de o mulțime bucuroasă de oameni, unii chiar veniti de la țară.

www.muzeulastra.com / www.cimec.ro

ANEXA 2

„Porcești 18 Ianuarie. Din satul acesta al nostru așezat sub munte, unde lăcuiitorii cu mare osteneală își agonisesc trebuințioasele pentru ținerea vieții, poate-se oare înștiința ceva care să intereseze pe publicul cititoriu? Aceasta e întrebarea ce și-o va face oricine, care, luând foaia aceasta în mână, va da peste corespundința dela Porcești. Dar eu îl rog să nu se grăbească a face judecata și a da vreun răspuns nepotrivit și greșit; căci după pilda Evangheliei, și din Nazaret poate fi ceva bine!

Este cunoscut, că unii din lăcuiitorii satului nostru se appucară mai de mult de o ramură de industrie de a argăsi pei și a produce cordovane și meșină. Începuturile cele norocite au îmbărbătat pe acești oameni înțeleghători, de a aduce meseria lor la o desevârșire dorită, și de a forma un fel de corporațiune. Se înțelege că foloasele și câștigurile ce le dobândia din vânzarea produselor industriei lor, pe la târguri și pe la orașie, le-au îmbunătățit starea și viața, și i-au făcut să trăiască și mai bine și mai liniștit.

Știu toți ca la esposițiunea cea mare din London, ce s-a făcut aproape de doi ani, unde a fost reprezentată industria lumii, se provocară toți, carii se ocupă cu arte, manufacture și fabrici, ca să trimită probe de industria lor. Cine ar fi putut crede, că și industria corporațiunii noastre de pelari din Porcești va avea onoarea de a fi reprezentată allătura cu industria din toată lumea? Oamenii noștri nu visa nimica de minunea palatului de cristal din London, când deodată se vezură și ei provocați de Comitetul centrale din Viena, ca să trimită probe de industria lor. Nu știm deacă și alți industrioși și meserieri Români din monarhia austriacă au mai trimis acolo produse de ale ocupațiunii lor: dar peile lucrute de corporațiunea din Porcești au fost norocite ca să figureze lângă industria cea desevârșită a Angliei, Franței, Austriei, a toată Europa, a Americii, Asiei și Africii, și cu un cuvânt a lumii întregi. Așa e; cordovanul și meșina corporațiunii noastre au avut onoarea de a se privi de Regina Victoria, de o mulțime de Principi, de o mulțime de persoane înalte, și de cei mai mari maisteri din lume, carii se afflără acolo. Să nu se înșele cineva a crede, că aceste pei au fost acolo numai ca să fie, și să îmulțască felurimea și legionul produselor, ce era înșirate în palatul de cristal. Nu; Comitetul centrale din London care a fost alles și denumit a judeca bunețea, cualitatea fiecăria produs și înlesnirea cu care se lucră, a găsit vrednice de laudă și cordobanul și meșina pelarilor din Porcești. Gazetele au publicat aceasta; ear noi mai avem și alt argument pentru adevurul lucrului acestuia.

În zilele acestea, frunțașii corporațiunii noastre fură chiămați la ce. r. Comissariat al Sibiului, și de acolo li s-a dat în mână raportul Comitetului centrale din London, spre documentul vecinic, că industria lor a fost repressentată la esposițiunea cea mare a lumii, și că a meritat lauda ce i s-a cuvenit.

Acest raport este o carte mare, lucsuoasă, de mărimea unei biblii; copprinde aproape o miă de fețe tipărite în limba anglică, pe hârtia cea mai frumoasă și mai trainică, și specificiază toate ammeruntele esposițiunii, și toate lucrările Comitetului în privința judecării produselor înfățișiate acolo. Cartea este legată foarte elegante și frumos în roșiu, cu foile aurite și poartă titlul acesta. Reports of the Juries. Această carte se va păstra în arhivul corporațiunii noastre, ca o suvenire scumpă de ceea ce au meritat pelarii noștri înaintea lumii; va servi de încurajare atât celor de față cât și celor viitori de a cultiva și a desăvârși industria aceasta tot mai mult, și va fi un bold și pentru alte industrie bune și frumoase, care chiamă dispozițiunile și talentele poporului român!”. (Text preluat după Liliana Oprescu, *Conservare-prelucrare-cercetare. Studiu de caz: Telegraful Român, 1 ianuarie - 31 martie 1853*. Lucrare de licență la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, 2006). Orig. în Biblioteca Mitropoliei Ardealului.

ANEXA 3 După „Kolozsváry Közlöny”, texte reluate în Telegraful Român. [1857, V, Nr. 3, p. 10, Nr. 27 sqq.]. „Sibiui 8 ianuarie (...) după cum arată daniile ce se publică prin foile susnumitului jurnal toți fiii cei binesimiți ai patriei noastre se întrec întru aducerea jertfei pe altruismul museului. Și așa vedem că într-un timp așa scurt s-au adunat o sumă de mai multe zeci de mii. Noi împărtășim în coloanele acestui Jurnal numele acelora din partea căror au urmat daniile cele mai înseminate”.

3 Aprilie. Înștiințare privitoare la lucrurile soțietății museului ardelean. Cetitorii binevoitori își vor aduce aminte că înainte de patru luni, În Nr. 15-lea al Jurnalului „Kolozsvári Közlöny” din 16 noembrie a.t. am făcut o înștiințare despre starea lucrurilor soțietății pentru museul ardelean

-încredințat acum daodată conducerii mele-, care venise la punctul acela de a fi publicate, impunându-se mie și consuplicanților mei prin acea îndatorire nouă. Noi primiserăm adecă pe temeiul unui esmis ministerial de la Serenitatea Sa Principele Gubernator al țării acestia de coroană înputernicirea: de a face pașii cuviincioși pentru societatea de muzeu, ce are să se constituiască și a câștiga pentru aceasta cât mai în grabă un număr de ajuns de întemeietori și alți indivizi carii vor lua parte la ea.

Dară o consfătuire a unei adunări foarte numeroase am cugetat a ajunge la așa ceva mai lesne prin descriere cuvenită a împrejurărilor lucrului, prin o publicare a punctelor din statute și aceasta atât prin gazete publicate cât și prin țirculare private din partea unor înputerniciți provocând pre ori și cine a lua parte. Aceasta s-au și pus în lucrare. Numărul provocațiilor e foarte mare (...) jertfirea pentru binele comun a unor compatrioți și mai cu seamă a generoaselor mueri- că în interesul institutului ce are a se întemeia s-au îmbiat mai mulți decât aș fi putut eu provoca (...) în bani gata sau în obligații" dar mai ales „adunarea de alte obiecte, cărți, minerale, monete ș.a. se vor trimite îndată (...). S-a adresat și acelor patrioți încă în viață, a căror promisiu în privința muzeului ardelean s-au fost primit în art 13 al foaiei imperiale din anul 1841-3 și s-au fost declarat încă atunci în proprietate a țării, cu acea întrebare dacă voesc dâșii ca obiectele promise atuncea muzeului ce are să se înființeze acum, carele numai puțin va sluji spre podoaba țării (...)! [1859, VII, Nr. 38]. „**Clujju.** (...) aflăm în privința reuniuneai muzeului transilvan următoarele: O dorință fierbinte în privința propășirei nostre științifice, ce interesează pe fiește care patriot s-au împlinit: statutele reuniunii muzeului transilvan sânt aprobate. Peptul nostru se umple de acea bicurie din năuntru, pe care o trăzește împlinirea dorințelor noastre cele nutrite cu căldură de un timp îndepărtat. Sperăm că la știrea aceasta toți patrioții pe carii îi interesează cauza muzeului se vor împărtăși din simțimintele noastre. /Sperăm că d. membri se vor însinua cu toată încrederea la acea adunare generală (...) hotărârile vor da caracterul acestei reuniuni constitutive și îi vor prescrie direcțiunea lucrării sale. (...) toate lucrurile se strâng în stada fânului dinăuntru, la un domn Vitalioș Baniai, în casa contelui Redai, care va da și chitanțe (...). Cluj, din ședința comisiunei provisorie însărcinată cu cauzele reuniunii muzeului transilvan. Septmvr. 14 n. 1859. Con. Emerik Miko, președinte, Ludovik Finali Henrik, notariu”

ANEXA 4 [Gaz. Trans, 1862, p. 162]. „**Resinariu, 30 Maiu** [1862]. Reprezentanția comunei noastre, în ședința de ieri întrunită cu antistia, s-a consultat despre modul în care poate și este datoare a concurge această comună română însemnată la espusețiunea națională din Iuliu venitoriu. După învederata însemnatate a acelei espusețiuni din partea celor mai pricepuți, se decide unanim ca chiar deregătoria comunală să stăruiască până în fine ca idea Asociațiunei, mai deaproape a esposițiunei din Brașov, să se lămurească și să se lățească cât mai mult în poporul Reșinarilor și ca comuna să fie la aceleași reprezentanță după cerință. Spre acest scop se alege o comisiune de trei membri din comunitate carii vor avea a conduce treaba aceasta. Dâșii se vor consulta despre tot ce are de a trimite acolo comuna noastră, vor otără că cine se se pregătească, vor chema înainte unul câte unul; <i> i vor capacita despre folosul general și chiar al lor propriu prin împărtășirea la acea esposițiune; în fine, vor aduna obiectele de transmis și vor îngriji de espederea lor la timp și după cuviință. S-a decis mai departe ca tot ce se va trimite să rămână pe seama Asociațiunii noastre, prin urmare de la oameni lipsiți, cărora le vine mai greu a-și dăruia produsele lor, comuna va cumpăra cu bani obiectele de trimis; tot comuna are să poarte spesele espedării și ale tuturor măsurilor ce le va lua în astă privire comisiunea statorită, care rămâne în activittae până la deplina deslegare a problemei ei. Însă preparările la acea espusețiune în comuna noastră nu începură doară numai de eri. Încă la esamenul de iarnă al tinerimei din școalele comunale se făcură atente fetițele din renumita școală de lucru de mână la esposițiunea viitoare și se îndatorează în audiul părinților lor a-și pune în semestrul curgătoriu toată silința de a produce pe esamenul de vară lucruri alese pe care să le dăruiască Asociațiunei. În deosebi, se îndatora în asta privință respectiva D. învăătoreasă și pe cum auzim fetițele noastre lucră acum cu bărbăție. Așa comuna Rășinari <i>și va împlini într-un mod de laudă datorita ei. Dorim însă ca în tot locul, pe unde numai poate, să intervină, ca aici, însuși dregătoriele civile, cu vaza și influența lor și se va vedea că ele pot a esopera mai mult ca toți alții nu numai în aceasta, ci în toate locurile ținitoare la prosperarea și fericirea noastră națională. Și ele au mare datorie a face aceasta. V.B.”

ANDREI ȘAGUNA, THE FOLK FEASTS AND THE BEGINNING OF THE ROMANIAN ETHNOMUSEOGRAPHY (1852-1862)

Andrei Șaguna was a Romanian famous scholar, an extremely responsive and open-minded personality, who lived and activated within a multi-ethnic and multi-cultural space in Central Europe. His rich experience was remarkable and he had a keen eye for everything had happened in Transylvania and he was always responsive and responsible. Last year was celebrated the anniversary of 200 years since Andrei Saguna was born. UNESCO also marked this event.

He was a live presence not only in the ecclesiastical life (he had a high rank in the Romanian Orthodox Church in Transylvania) but also he was a catalyst for his parishioners. He took part and many times he was involved into organizing the folk feasts. More than this he stimulated other personalities to take part to these cultural events. The paper is presenting these kind of cultural events, which appeared and developed only in the 20th century society, the so called *century of history and museum*, including exhibitions, museums, scientific societies, etc.

The paper presents the *Folk feasts* (specific traditional occupations and folk dances and a *traditional Romanian wedding from Marginimea Sibiului*) that were occasioned by the visit in Transylvania, in Sibiu (25th of July 1852) of Franz Joseph the Emperor. The young Bishop Andrei Saguna was "the heart and soul" of these feasts.

At the time when the Transylvanian museum activities were in full development, Andrei Saguna was the representative of the Romanian society besides other scholars and renowned personalities. In 1862 when in Brasov City was open the first *Romanian national exhibition*, president of the *Association* that organized this exhibition was Andrei Saguna. He sent a circular letter in all the villages to muster the Romanians to come and join this educative and cultural activity and with a national character too.

Fig. 1, 2

*Intrarea împăratului în Sibiu și Serbare populară lângă
Stejarul împăratului din Dumbrava Sibiului.
Imagini din Benigni's Volkskalender, für das Jahr 1853, Zweiter Jahrgang*

Fig. 3

Această ambianță generală a fost probabil un imbold – sau o confirmare a actualității traseului preocupărilor momentului- în cercetarea pe care și-au propus-o artiștii Th. Glatz și K. Koller în acel început de deceniu, ei reușind realizarea unui documentar fotografic excepțional în acest sens, prin colecția de „Porturi populare” realizate pentru ...cinci nații, celor patru sus menționate adăugându-li-se și secuii. (v. Ana Grama, *La photographie ethnologique transylvaine (1850-1918): de la curiosite a l'initiative lucrative; de la recherche anthropologique a la propagande patriotique*, în *Martor* [Muzeul Țăranului Român, București], II, 1997. *Inter-viwe, Entre-vues, Între-vederi*, p. 50-57.)

Orig. în col. Av. Ioan Răchițan - Sibiu

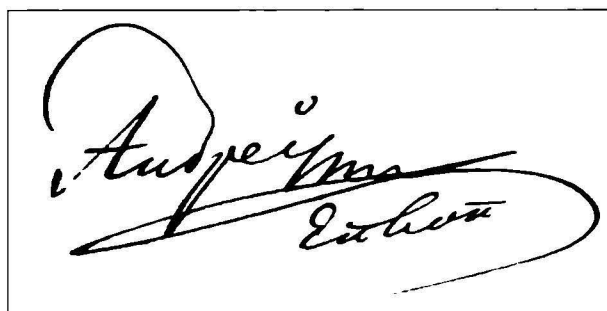
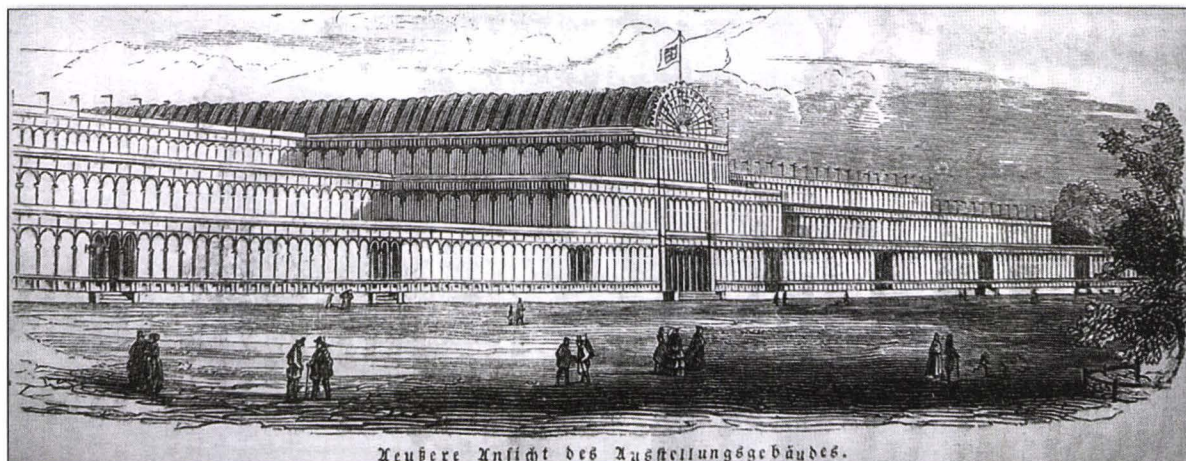
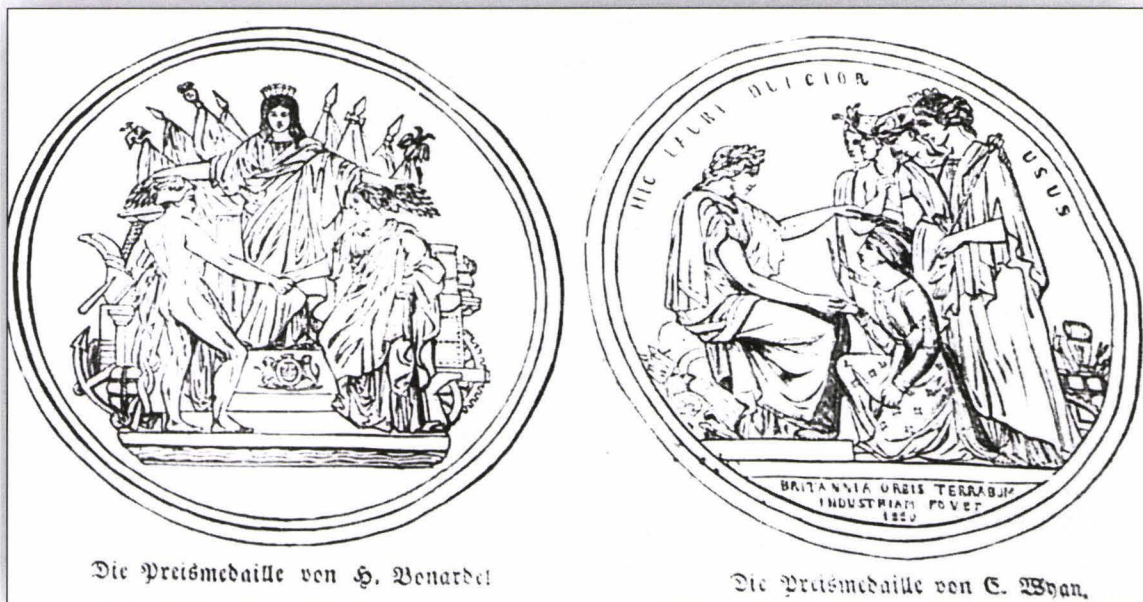

Fig. 4

Äußere Ansicht des Ausstellungsgebäudes.

Die Preismedaille von H. Benardel

Die Preismedaille von C. Whan.

Fig. 5

După *Illustrierter Geschichts-Kalender für das Schaltjahr 1852*, p. 57, 65.
Col. Biblioteca județeană ASTRA Sibiu.

Imagini din Turnu Roșu (Porcești),
județul Sibiu

Wirkungskreis

der Conservatoren für die Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale.

Einsetzung des Amtes.

§. 1.

Damit für die Erhaltung der Baudenkmale im österreichischen Kaiserthum in umfassender Weise Fürsorge getroffen werde, haben Se. K. K. Majestät mit der Allerhöchsten Entschliessung vom 22. December 1850 die Errichtung einer der Leitung des Ministeriums für Handel, Gewerbe und öffentliche Bauten unterstehenden Central-Commission in Wien, so wie die Bestellung der Conservatoren in den Kronländern anzuordnen geruht.

Der Wirkungskreis der Conservatoren wird durch gegenwärtige Instruction festgesetzt, welche von der Central-Commission entworfen und von dem gedachten hohen Ministerium unterm 24. Juni 1853 Z. 1366-1381, genehmigt wurde.

Beschaffenheit, Umfang und Unterordnung.

§. 2.

Die Conservatoren werden über Auftrag der Central-Commission zur Erhaltung der Baudenkmale von dem Ministerium für Handel, Gewerbe und öffentliche Bauten ernannt, und verwalten ihr Amt als sta. Beamte unentgeltlich.

Sie sind der Central-Commission unmittelbar untergeordnet, und wieh ihrer zur Ausübung ihrer Befugnisse ein bestimmtes abgegrenztes District angewiesen.

Pflichten im allgemeinen.

§. 3.

Die Conservatoren sollen die Organe, durch deren Vermittlung die Central-Commission ihre Wirkksamkeit über den Umfang des gesammten Kaiserthums erstreckt. Alle diejenigen Attribute, welche der Central-Commission zum Zwecke der Erforschung und Erhaltung der

Obliegenheiten.

§. 4.

Durch die Uebernahme dieses Ehrenamtes legt der Conservator sich die Verpflichtung auf, eine möglichst genaue Kenntniss aller in seinem Bezirke vorfindigen Baudenkmale und ihrer Beschaffenheit zu erwerben.

Er wird sich ferner in die Kenntniss alles desjenigen Materials zu setzen haben, welches über die vorhandenen Baudenkmale eine geschichtliche Erklärung zu bieten im Stande ist.

Er wird sich nicht blos mit der Kenntnissnahme der Existenz jener historischen Baudenkmale begnügen, sondern nimmt auch die weitere Obliegenheit auf sich, sie nach seinen Kräften vor der Zerstörung zu schützen oder den Schutz für sie hervorzurufen. Er wird überhaupt seine Wirksamkeit und sein Bestreben dahin zu richten haben, dass die Liebe für die Erhaltung jener Schätze der Vorsehung durch Belehrung, und insbesondere durch Verbreitung der Kenntniss ihres historischen oder ihres Kunstwerthes, nicht in weiteren Kreisen seines Bezirkes angeregt und noch erhalten werde.

§. 5.

Der Conservator übernimmt die Verpflichtung, ein Verzeichniss aller in seinem Bezirke befindlichen Baudenkmale, welche ein kunstgeschichtliches oder anderes wissenschaftliches Interesse an sich tragen, anzulegen und fortzuführen.

Diese Verzeichnisse müssen der Vollständigkeit wegen nach dem festgestellten, im Anhange angefügten Formulare verfasst und ausgefüllt werden. Wo dies anfänglich nicht möglich ist, hat der Conservator nach Maßgabe seiner Forschungen für die Ausfüllung aller Theile des Formulars die feste Sorge zu tragen.

Auch wenn bei einem dem äusseren Erscheinen nach minder ansehnlichen Bauteile, Denkmalen u. dgl. sch. Volkstagen anstehen, Inschriften, plastische oder andere Ausstattungen damit in Verbindung

Fig.6

Nr. 546-1865.

In numele Maiestatei Sale, ces.
si apostolice reg. Marelui Principe alu Transilvan.
Comitele Iacului, proa gratitudinii noastre Domnitorului.

Venerabilului ordinariului mahogros.
gr. orient. - in

Subscriu.

Muzeele c. r. aust. de arte si in. Peste
si in unii statuleloru pro. a inaltu
gratitiei obligatu a inuigi de acca;
ca la gradueru obiecteloru in in.
fotograficu si in vasa
rea de gipsu, atea kitoru de acsa
muzeu, se fa lica respectu si la
lipsa de modelu in tentu scolare
reale, de arte si de inuigi.
Din acestu punctu de vedere
puneandu si directiunea mu
zeulu la alegerea obiecteloru
multiplicate paravacuina prin
fotografia, ar reflectatu in
luna lusa a ducatu in lina

Samuelstadt am 15-ten Mai, 1857.

ganz anerkennend
Andreas Josef Schayna
Direktor der K. K. Hof- und
Landes-Museum

АНДРЕЙЪ БАРОН ДЕ ШАГУНА

дін Міла лді Дѣмнезеѣ Архієпископѣ ші Мітрополітѣ алѣ
Ромѣнілорѣ греко-рескрітені дін Ардеалѣ ші Үнгаріа, Кон-
сіліаріѣ інтімѣ де Статѣ, Какалєрѣ алѣ Ордінеалді чєсаро-
авєстріакѣ алѣ Короанєі де ферѣ Класса I, Комендаторѣ алѣ
Ордінеалді чєсаро-авєстріакѣ Леополдінѣ, Мємбрѣ алѣ Ге-
наталді Імперіалѣ пе кіацѣ, Прєшєдінтє ші мємбрѣ фѣнда-
торіѣ алѣ Асоціацієнєі Трансілванє пєнтрѣ Літературѣ ро-
мѣнѣ, ші Кєлатѣра попорєалді ромѣнѣ, Мємбрѣ фѣндаторіѣ
алѣ мѣсєлалді трансілванѣ де царѣ, мємбрѣ Ордінаріѣ алѣ
Соцієтѣціі пєнтрѣ Кєноуіінца Цѣріі Ардеалалді, ші алѣ
чєлєі де Агрікултурѣ лн Боківіна, Дарѣ коло тѣтѣрорѣ
Ромѣнілорѣ греко-рескрітені де тагма реоцєаскѣ ші лѣ-
мєаскѣ дін Ардеалѣ ші Үнгаріа, ші пачє дєла Дѣмнезеѣ
Татѣлѣ нострѣ, карєлє єстє лн Черідрї!!!

Nr. A<rho>E<piscopesc> M<itropolitan> 3.

ANDREIU Baron de ȘAGUNA din Mila lui Dumnezeu Arhiepiscop și Mitropolit al Românilor greco-resăriteni din Ardeal și Ungaria, Consiliariu intim de Stat, Cavaler al Ordinului cesaro-austriac al Coroanei de fer Clasa I, comendator al Ordinului cesaro-austriac Leopoldin, Membru al Senarului Imperial pe viață, Președinte și membru fondatoriu al Asoțiațiunei Transilvane pentru Literatura română și Cultura poporului român, Membru fondatoriu al museului transilvan de țară, membru ordinariu al Soțietății pentru Cunoștința Țării Ardealului (...)"

Fig. 7

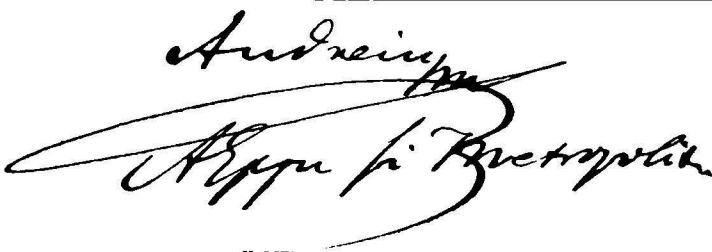
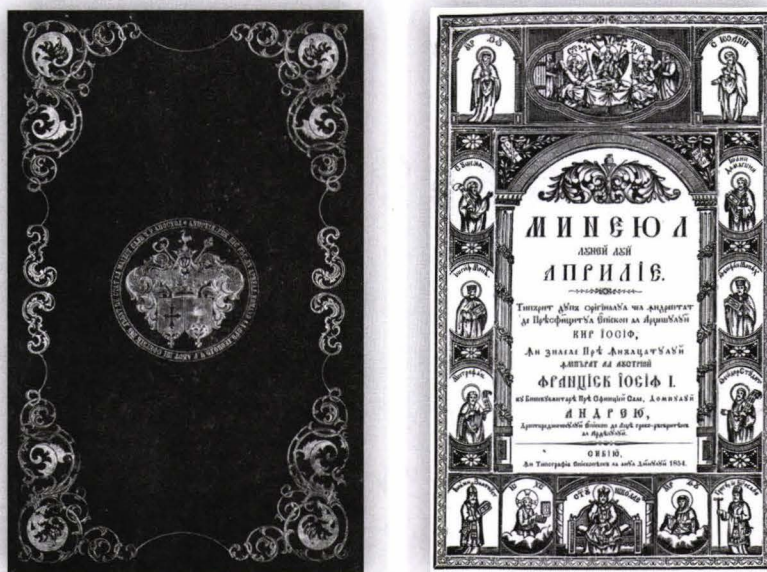

Fig.8

Din colecțiile
Bibliotecii Mitropoliei Ardealului Sibiu

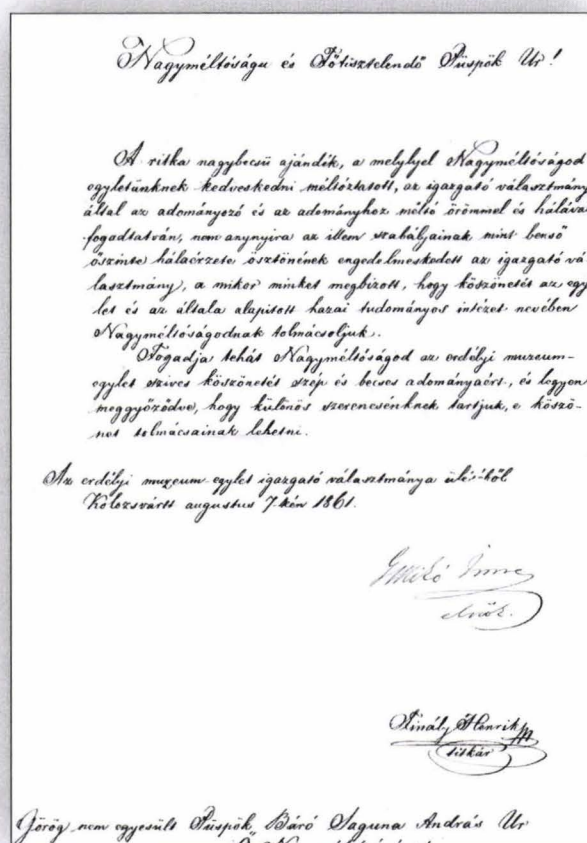
Preadistinse și Preasfințite Domnule Episcop!

Cadoul deosebit de prețios/ de un preț cum rar se arată, cu care Preadistinsa Dvs Persoană a binevoit să fie complezent față de societatea noastră, fiind primit de comitetul de conducere cu bucurie și recunoștință demnă de donator și de donație, comitetul de conducere ne-au desemnat, supunându-se nu atât regulilor buneii cuvinte, cât unui sentiment profund și sincer de recunoștință, să răstălmăcim Preadistinsei Dvs Persoane mulțumirile societății și a institutului științific național fondat de acesta.

Primiți deci, Preadistinse, amabilele/ cordiale mulțumiri ale societății muzeului ardelean pentru frumoasa și prețioasa donație, și fiți convins că considerăm ca o șansă deosebită să fim răstălmăcitorii acestor mulțumiri.

Din ședința comitetului de conducere al societății muzeului ardelean
În Cluj, la 7 August 1861 Graf/ Conte Mikó
Imre/președinte/S/Király Henrik/secretar
Preadistinsului Domn Episcop grec ne unit
Baron Andrei Șaguna

Traducere din limba maghiară
de Martha Guttmann

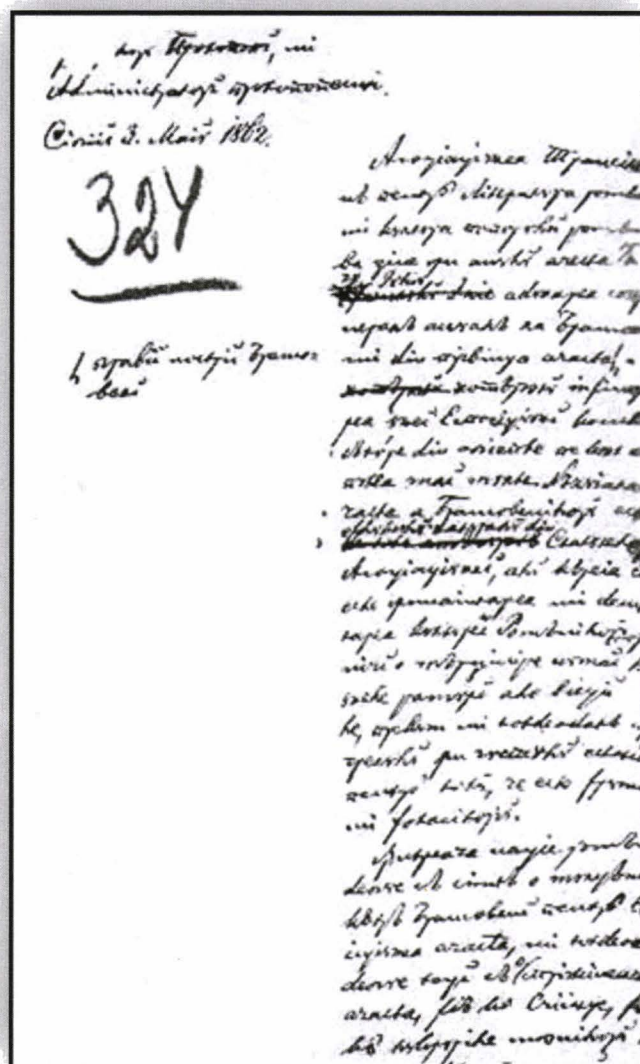
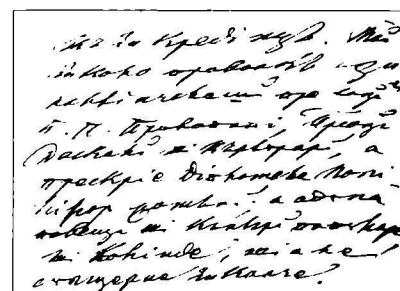

Fig. 11

„Mai încolo, provoacă înaltacelași [episcop Andrei] pre toți PP Protopopi, Preoți, Dascăli și cărturari a prescrie Diplomele nobililor români, a aduna povești și cântări populare și colinde și a le subșterne încoace”. (Finalul Pastorelei din 3 decembrie 1859)

Fig. 12

Gimnaziu românesc din Brașov, edificat prin strădania brașovenilor cu un sprijin important din partea episcopului Andrei Șaguna începând din anul 1850, azi Colegiul „Andrei Șaguna”. Imagine din Enciclopedia română, red. Corneliu Diaconovici.

